

רוזנטל רוביק: אללה ירחמו: ניתוח לשוני-פרגמטי של פרשת הטבח בכפר קאסם

ההרצאה קושרת שני עניינים. העניין הראשון הוא מעמדה של הפקודה הצבאית כפעולת דיבור. בחינה זו חשובה להבנת המנגנונים שבהם פועל המנגנון הצבאי. העניין השני הוא אירוע חמור בתולדות מדינת ישראל, שבו התגלגלה שרשרת פקודות אומללה לטבח של אזרחים חפים מפשע בידי כוחות ביטחון ישראלים: טבח כפר קאסם, שהתרחש ב-29 באוקטובר 1956. העובדות הקשורות לטבח נחקרו, חלקן בעבודת חקר מקיפה שעשיתי בנושא בעבר, והן ידועות ומתועדות. ואולם בירור מפורט של היסוד הפרגמטי בשרשרת הפקודות עשוי לשפוך אור נוסף על התנאים שאפשרו את הטבח.

בירור פרגמטי של שרשרת הפקודות מעיד כי ניתוח של הפקודה הצבאית כפעולת דיבור שופך אור מהותי על הפרשה. הבחירה בפעולות דיבור בלתי ישירות, כגון הנחיה והתניה במקרים רבים וגורליים אפשרה את השתלשלות העניינים שהובילה לטבח. חשיבות מיוחדת יש לאסטרטגיות שנקטו נותני הפקודות בשרשרת הפקודות, כגון אסטרטגיות של עמימות, ציטוט והעברת אחריות כלפי מעלה או כלפי מטה. האסטרטגיות שנקטו תרמו תרומה מכרעת לתוצאה הטרגית.

שיניאק מזל והשכל-שחם עירית: מדיניות החינוך הלשוני בישראל – בין חזון למציאות

מדיניות לשונית היא מכלול הרעיונות, החוקים, התקנות והמעשים שמטרתם להשיג את השינוי המבוקש בלשון בתוך חברה מסוימת. בקביעת מדיניות לשונית משתתפים גורמים שונים, מומחים בתחום הדעת: בלשנים וחוקרים בתחום החינוך הלשוני; מומחים בתחום החינוך: פדגוגים, מחברי תכניות לימודים וקובעי מדיניות: שר, מנכ"ל ומנהלים. יש הסבורים שמדיניות לשונית אמיתית נמצאת בעיקר במעשים וביישום, יותר מאשר בהחלטות ובניהול (ספולסקי 2004). ניר מבחין בין "מדיניות לשונית כללית, הנקבעת בידי גופים ציבוריים, דוגמת האקדמיה ללשון העברית ורשות השידור, לבין התוויית מדיניות של "חינוך לשוני", שעליה מופקד משרד החינוך והתרבות על שלוחותיו השונות" (ניר, תשנ"ח: 5).

מחקרים שנערכו עד עתה בנושא מדיניות לשונית בישראל התייחסו לרוב ליחס שבין הוראת העברית להוראה של שפות אחרות (כגון ספולסקי ואחרים, 1996; שוהמי וספולסקי, 1999), או להשוואה למצב המקובל בעולם (ברוש ויץ, 2007). אנו בחרנו להתמקד במדיניות הוראת העברית כשפת-אם בבית הספר העל-יסודי בישראל על רקע גיבוש תכנית הלימודים החדשה (אושרה בתשס"ג). מדיניות זו תיבחן בשני אופנים: א. הוראת העברית לגופה, קרי, מכלול הרעיונות, ההחלטות והמעשים לגבי הוראת השפה והערכתה; ב. הוראת העברית בהקשריה השונים, כגון במסגרת התפיסה הכללית של מדיניות החינוך בישראל ובהשוואה לשפות האחרות הנלמדות לצידה (חוזר מנכ"ל נ"ה 10 1995).

בהרצאתנו נבקש לענות על השאלה אילו מן היעדים שהציבו קובעי המדיניות אכן הושגו ומדוע, ואילו נשארו בגדר חזון שלא מומש. במסגרת המחקר נותחו מסמכים רשמיים ביניהם חוזרי מנכ"ל וחוזרי מפמ"ר, ניירות עמדה, תכניות לימודים, כמו גם ספרי לימוד, קטעי עיתונות, שאלונים למורים ולמתכשרים להוראה וראיונות עם מומחים. ממצאי המחקר עד כה מבהירים את הקשיים הכרוכים בהטמעת מדיניות לשונית המוכתבת 'מלמעלה למטה', כאשר היא פוגשת את אילוצי המציאות. נראה, כי לא יהיה ניתן למנוע לחלוטין את הפער בין סוכני השינוי למיניהם: חוקרים, מדינאים ומפקחים לבין אלה האמורים ליישם את המדיניות: מנהלים, מורים ותלמידים (זילברשטיין, 1994).

מן הניתוח עולה כי אורח חייה של המדיניות הלשונית מדמה תהליך של פיחות זוחל. בהרצאתנו נתאר את תהליך הכרסום שחל במדיניות החינוך הלשוני מן החזון והאופן שבו הוא נתפס, עבור דרך הקשיים בהפעלת המדיניות ועד לתיאור הישגי התלמידים.

ברוש ויץ, ש' (2007). **מצב האוריינות בישראל**. תל אביב: הוצ' רמות
זילברשטיין, מ' (1994). הכשרת מורים לתכנון לימודים לאור שתי תפיסות: קוריקולרית והוראתית.

דרכים להוראה 2

ניר, ר' (תשנ"ח). מדיניות לשונית וחינוך לשוני. **איגרת מידע מ"ה**. ירושלים: משרד החינוך והתרבות: 10-5.

ספולסקי, ד'; שוהמי, א' דוניצה שמידט, ס'; ולד, ש' והלל מ' (1996). **חינוך לשוני בישראל – פרופיל להוראת עברית כשפת אם**. נייר עמדה שהוגש למזכירות הפדגוגית במשרד החינוך, ירושלים.
Spolsky, B. (2004). *Language Policy*. Cambridge / New York: Cambridge University Press.

Spolsky, B. & Shohamy, E. (1999). *The language of Israel: Policy, Ideology and Practice*. Clevedon: Multilingual Matters.

חוזר מנכ"ל נ"ה 10 1995 סעיף 380 'מדיניות החינוך הלשוני בישראל' משרד החינוך והתרבות

מלכה מוצ'ניק; מרינה ניזניק; אנבסה טפרה וגלזמן טליה: לימוד ארבע שפות בחירה בבתי ספר בישראל

בהרצאה זו נציג מחקר שבו נבדק הלימוד של ארבע שפות בחירה בבתי ספר בישראל, מבחינתם של תלמידים ומוריהם. שתיים מן השפות, ספרדית וצרפתית, הן שפות זרות עבור רוב התלמידים שבחרו ללמוד אותן, ואילו שתי השפות האחרות, אמהרית ורוסית, הן שפות אם או שפות מורשת עבור אלה הלומדים אותן. ההבדל בין לימוד שפות זרות ללימוד שפות מורשת, עמדות הלומדים כלפי השפות ותחושות הזהות שלהם נדונו במחקרים קודמים (Golan & Muchnik 2010; Muchnik 2007, 2008; Niznik 2011), אך טרם נערך מחקר רחב היקף המשווה בין לומדי שפות שונות.

מטרת המחקר הייתה לבדוק את המוטיבציה, העמדות, השימוש, ההישגים ומידת שביעות הרצון של התלמידים ושל מוריהם. כמו כן ניסינו לגלות את מדיניות הלשון הרשמית כלפי השפות שנחקרו. שיטת המחקר כללה בדיקה כמותית על פי מילוי שאלון בקרב 966 תלמידים, בדיקה איכותנית על פי ראיונות שנערכו עם 100 סטודנטים ועם 80 מורים, ובדיקת הקוריקולום בכל אחת מן השפות.

תוצאות המחקר מצביעות על הבדלים משמעותיים בין השפות הנלמדות כשפות זרות לבין אלו הנלמדות כשפות מורשת בנוגע למוטיבציה, שימור, שימוש, עמדות ותחושות זהות. כמו כן הן מצביעות על הגורמים המסייעים להצלחה בלימוד השפות ולתחושת זהות תרבותית. עוד נמצא כי הגורמים המסוגלים לנבא הצלחה בלימוד השפות הם הידע הקודם והשימוש שהלומדים עושים בשפה, ובכלל זה שימוש באינטרנט. הבדיקה האיכותנית העלתה חוסר התאמה בין מדיניות הלשון המוצהרת לבין ההתייחסות של השלטונות כלפי הוראת השפות.

Golan, R. & M. Muchnik (2011). Hebrew learning and identity perception among Russian speakers in Israel. In: R.S. Harris & A.P. Ronell (eds.). *Journal of Jewish Identities* 4 (1), 105-127.

Muchnik, M. (2010). Is it just the *telenovelas*? Learning Spanish in Israeli schools. *Sociolinguistic Studies* 4 (1), 45-62.

Niznik, M. (2007). Teaching Russian in Israel: Challenging the system. In: M. Konigshtein (ed.). *Russian Face of Israel: Features of Social Portrait*. Jerusalem: Gesharim / Moskva: Mosti Kul'turi, 403-420.

Niznik, M. (2008). How to be an alien? Cross-cultural transition of Russian-speaking youth in Israeli high schools. *Israel Studies Forum* 23 (1), 66-84.

אורית ברשטלינג: "דיבור יש בו התחייבות מסוימת": העברית ככלי לניעות מגדרית

עמיר: ובכן, קוראים לי עמיר, אני בן 19, טרנסג'נדר, לסבית וקצת הומו וגם ג'נדרקוויר. אני לא בדיוק טרנס קלאסי כי אני, מה שנקרא, מתנייד בין המגדרים. אני לא מגדיר את עצמי כגבר באותה מידה שאני לא מגדיר את עצמי כאישה, ואני מדבר בלשון זכר רק כי זה יותר מאתגר (בעיקר את הסביבה) ולא כי זה בהכרח יותר נכון לי מלשון נקבה.

במובאה שלעיל עמיר מוביל אותי לראשונה לתוך עולם של מילים לא מוכרות ומיובאות הממלאות את החסר בעברית. הוא מציב בפניי אתגר נוסף, כאשר הוא פורם את הקשר המצופה בין השפה ובין הביולוגיה ומדבר בלשון זכר בהיותו ב"גוף של אישה". השימוש בלשון זכר מערער על כללי הדקדוק המגבילים של העברית, המסמנת בכוח את מגדרם/ן של דובריה וכמו קובעת "מי יכול לדבר ואיך". במהלך זה עמיר הופך את החיסרון ליתרון. מעשה הדיבור החתרני שלו ממצב את זהותו בקטגוריה המגדרית ה"לא נכונה", וכך הוא מנשל את הגוף מתפקידו בקביעת המגדר ומאתגר את תפיסותיה הרווחות של הסביבה. אף על פי כן, אני טוענת שהחתרנות המילולית של עמיר מקבלת הכרה ומשמעות רק במציאות הבינארית המכוננת על ידי העברית. דהיינו, יכולתו להציג עמדה מגדרית ייחודית ושונה מהמקובל הייתה הופכת לבלתי אפשרית, אילולא התקיימה במסגרת מגבלותיה של שפה המאופיינת במערכת מגדר נוקשה.

ההרצאה תציג חלק מממצאיו של מחקר איכותני שנערך בין השנים 2005-2008. בעזרתן/ם של מרואיינות/ים מהקהילה הטרנסג'נדרית הישראלית. בהרצאה זו אבחן את תפקידה של העברית בכינון הזהות הטרנסג'נדרית ואת דרכי השימוש היצירתיות של המרואיינות/ים בשפה ככלי לביטוי עצמי ולניעות בין שתי קטגוריות המגדר הנתונות. דרכים אלו כוללות נאולוגים, שיבושי לשון ושימוש בזמן ובסמני המין הדקדוקיים שלא בהוראתם הרגילה. אני טוענת, שבצד הקושי הרב המתעורר בעטיים של חוקי המערכת הלשונית הבינארית, אותם החוקים גם מאפשרים את המשחק המילולי שלעיל (Lyotard, 1979). שלא כצפוי, ההבחנה הנוקשה בין נקבה לזכר בחלקי הדיבור השונים מסייעת למשתתפות/ים במקרים רבים להרחיב את אפשרויות המיצוב של זהותם, לנוע מחוץ למציאות המגדרית הבינארית של העברית ולערער על חיוניותה.

Lyotard, J.F. (1979). *The postmodern condition: A report on knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

נטלי ברנץ: עמדות הורים לגבי רכישת שפה נוספת של ילדיהם

ידיעת שפות, יכולת 'להסתדר' במקומות שונים בעולם, שימוש בטכנולוגיה מתקדמת וגילוי סובלנות לתרבויות אחרות מרכיבים את ה'הון הקוסמופוליטי' המאפשר לשרוד ולשגשג במאה ה-21 (Weenink, 2008). עידוד רכישתו של הון קוסמופוליטי הוא חלק חשוב במדיניות המוצהרת של ממשלות, ואת הביטויים לתהליך זה אפשר לראות ברמה הארגונית, ברמה האזורית וברמה המדינית הן בבתי הספר, הן באוניברסיטאות ובמכללות (Hayden, 2011). הון קוסמופוליטי, שהיווה חלק מהיתרון התחרותי של האליטה הניידת ובעלת האמצעים בעבר, הופך כיום למרכיב הכרחי גם בקרב מעמד הביניים ברוב המדינות (Dale and Robertson, 2009). לפי המדיניות הלשונית בישראל מחויבים התלמידים ללמוד שפה זרה נוספת מעבר לאנגלית מתוך הכרה שידע לשוני דרוש, בין היתר, "לפיתוח סובלנות לעמדות ודעות של הזולת וכן כדי לפתוח פתח להכרת תרבויות חדשות" (חוזר מדיניות החינוך הלשוני בישראל, 1996).

מטרת המחקר הנוכחי היא לבחון את המוטיבציה של הורים לרכישת שפה נוספת (ערבית או צרפתית¹) אצל ילדיהם. במחקר זה, המוטיבציה לרכישת שפה זרה תשמש, במונחים של בורדייה, כמדד להון תרבותי של המאה ה-21, שהנו הון קוסמופוליטי, אשר הורים מבקשים לספק לילדיהם כחלק מהכישורים הגלובליים אליהם יידרשו בעתיד.

המחקר ממפה את הגורמים השונים המשפיעים על המוטיבציה של ההורים, מאפיין אותם ובוחן אותם קוסמופוליטית תוך התייחסות לעולם הגלובלי והדינמי של המאה ה-21. נבחנת החשיבות שההורים מייחסים לרכישת הון קוסמופוליטי (שפה נוספת) באמצעות ראיונות חצי מובנים ושאלון רקע נלווה. הנחקרים הם הורים לילדים בני 13-15 הלומדים בחטיבת ביניים, שבה קיימת תכנית בחירה (ערבית/צרפתית) ללימוד שפה זרה שנייה. רואינו 20 הורים שהתנדבו להשתתף במחקר. מתוכם 10 הורים שילדם לומד שפה זרה שנייה ערבית ו-10 הורים שילדם לומד שפה זרה שנייה צרפתית.

על אף שנערכו כמה ניסיונות לבחון את ההשפעה שיש לעמדות הורים על רכישת שפה זרה של ילדיהם, ניסיונות מעטים ביותר נערכו על מנת לאפיין את המוטיבציה מנקודת מבט קוסמופוליטית. נמצא כי הורים הבוחרים בלימודי השפה הצרפתית עבור ילדיהם מנמקים את בחירתם כבחירה תועלתנית ואינסטרומנטלית לעומת הורים הבוחרים את לימודי הערבית המציינים בנוסף להיבטים האינסטרומנטליים היבטים אידיאולוגיים. במחקר אנו מציגות את הממדים האינסטרומנטליים והאידיאולוגיים של הון קוסמופוליטי, ודנות במשמעות הממצאים למערכת החינוך בישראל.

Dale, R & Robertson, S. (2009). *Globalisation and Europeanisation in education*. Oxford, Symposium Books.

Hayden, M. (2011). Transnational spaces of education: the growth of the international school sector. *Globalisation, Societies and Education*, 9, 211-224.

Weenink, D. (2008). Cosmopolitanism as a form of capital: Parents preparing their children for a globalizing world. *Sociology-the Journal of the British Sociological Association*, 42(6), 1089-1106.

¹ המחקר מתמקד בבתי ספר בהם קיימת בחירה בין צרפתית וערבית וממפה את עמדות ההורים כלפי הבחירה בשפה מסוימת.

ריטה סבר: "מדברת אל הקיר": מה קורה באבחון ו/או טיפול בין-לשוני ובין-תרבותי?

בישראל, כמו בחברות מהגרים אחרות, רב הסיכוי שאדם הנזקק לאבחון ו/או טיפול יקבל מענה על-ידי מטפל מקבוצת תרבות שונה משלו. במקביל, בעלי התפקידים במערכות הבריאות, הרווחה והחינוך נדרשים לא פעם לאבחן ולטפל במוטבים השייכים לקבוצת תרבות שונה משלהם. מקרים כאלה הם בעייתיים הן למטפל הן למטופל.

במחקרים בחוץ לארץ נמצאו מקרים שבהם תהליך האבחון הבין-תרבותי לקה בחוסר דיוק, והפרעות שאובחנו היו חריפות יותר מהמצב האמתי. ממצאים כגון דומה נמצאו גם בישראל בתחומים שונים, כולל בתחום האבחון הדידקטי של לקויי למידה (סבר ובלר, 2002).

מודעות גוברת למצבים כאלה הניבה פרסומים המצביעים, בין היתר, על הצורך בפיתוח כשירות תרבותית אצל המטפלים, מציגים בעיות נפוצות בטיפול הרפואי (רובנבסקי, 2003) ו/או מציעים הנחיות לטיפול מיטבי במצבים כאלה בעזרת מתורגמנים (Wenk-Ansohn & Gurriss, 2011). המחקר האיכותני שחלק ממציאו יוצגו כאן הוא הראשון, למיטב ידיעתי, הנותן במה למאבחים ומטפלים לתאר את אשר קורה להם במפגשים הבין-תרבותיים הללו, כולל המפגש עם הורים מתרבות אחרת' כאשר המטופל הוא פעוט/ילד.

בפברואר 2012 רואינו בראיון מובנה-למחצה 72 בעלי תפקידים, מהם 50 בתחום הבריאות, שהתבקשו לתאר בפירוט מקרה שבו בדקו ו/או טיפלו באדם בן תרבות אחרת משלהם המדבר שפה שונה משלהם. הראיונות שהתקבלו מבעלי תפקידים רפואיים ופרה-רפואיים, מכילים תיאורים עשירים של מפגשים בין-לשוניים ובין-תרבותיים שלהם עם מטופלים מתרבות ומשפה שונה משלהם. בחלק מן המקרים האבחון/הטיפול נעשה בשפה שהמטפלים (יהודים ישראלים ילידיים) שולטים בה, אך לא המטופלים (פלסטינים או עולים חדשים), בחלק מן המקרים המטופלים היו יהודים ישראלים ילידים דוברי עברית, ואילו המטפלים/המאבחים היו פלסטינים/עורבים ישראלים דוברי עברית כשפה שנייה.

בהרצאה יוצגו ממצאים ראשוניים של ההשלכות שיש לקשיים הכרוכים באבחון ו/או טיפול בין-לשוני ובין-תרבותי על המטפלים עצמם, כמו הרגשת חוסר אונים, תסכול, פגיעה בתחושת המסוגלות המקצועית של המטפל, תחושת החמצה, אי מיצוי הפוטנציאל של הטיפול, הרגשה שהטיפול היה קל יותר ו/או מצליח יותר, אילו המטופל היה מאותה קבוצת תרבות, הרגשת השפלה, הקלה כשהטיפול מסתיים, לעתים עד כדי החלטה לטפל בפעם הבאה רק במטופלים מקבוצת התרבות של המטפל ועוד.

סבר, ר' וק' בלר (2002): המפגש הבין-תרבותי באבחון לקויי למידה, הרצאה בכנס ה-33 של האגודה הסוציולוגית הישראלית על "זהויות ואי-נחת בחברה שסועה", אוניברסיטת חיפה, 11-12 בפברואר 2002

רובנבסקי, י' (2003) איפה בליט לך? קשיי תקשורת בין רופאים למטופלים במערת בריאות בארץ. **הד האולפן החדש**, 89: 78-92.

Wenk-Ansohn. M. & N. Gurriss (2011), Intercultural encounters in counseling and psychotherapy – communication with the help of interpreters. *Torture*, 21 (3): 182-185

דבורה קלקין-פישמן: פלורליזם חברתי ופלורליזם לשוני: אתגר המציאות

נהוג לדון בפלורליזם על היבטיו השונים כמצב ייחודי ובעייתי המתהווה כאשר יש מפגש בין קבוצות אתניות שונות בטריטוריה מוגדרת. ברצוני להראות כי 'פלורליזם-חברתי' ו'פלורליזם-לשוני' מצטרפים למצב שאין מנוס ממנו, וכי פלורליזם הינו הנורמה (הנורמלי) במציאות האנושית. כדי לתמוך בתזה אזכיר ברפרוף גורמים לפלורליזם ברמה המקרו-פוליטית, ואפרט יסודות תאורטיים המצביעים על הפלורליזם הבלתי נמנע ברמת המיקרו. ברמה המקרו-פוליטית, יש לקחת בחשבון את אי-השוויון הנובע מאפליה בין קבוצות על פי אתניות, דת, מעמד, מגדר, גיל. ברמה המיקרו-פוליטית אציג תאוריות המתארות ומסבירות את פעלו של כל פרט. אתאר קשרים בין גישת ה-A-N-T (תאוריית הפועלים ברשת, PCP, התאוריה של המבנים האישיים, תאוריות על משמעות הגוף ביצירת חברה ועל הייחוד של הסנסורים, מכלול החושים אצל כל בן אדם. המציאות הפלורליסטית המורכבת המצטיירת בעזרת תאוריות אלו כאפיון של כל פרט מעלה אתגרים לבניית יחסים הוגנים בכל אתר ואתר. כמו כן מבט-העל התאורטי שופך אור על מכלול האוריינויות הנחוצות לכל אחד מאתנו (ובעיקר למורים) כדי 'לנווט' את חיי היום-יום ועל נחיצותם של הגיונות גמישים.

Cope, B. and Kalantzis, M. (eds) (2000) *Multiliteracies: Literacy Learning and the Design of Social Futures*. London: Routledge.

Deleuze, G. and Guattari, F. (1994) *What Is Philosophy?* Translated by G. Burchell and H. Tomlinson, London: Verso.

Kalekin-Fishman, D. and Low, K. (eds)(2010) *Everyday Life in Asia: Sensory Perspectives*. Ashgate.

Kelly, G. A. (1995/1955) *The Psychology of Personal Constructs*. London and New York: Routledge.

Latour, B. (2005) *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Mair, J. M. M. (1977) *The community of selves*. In: D. Bannister (ed.) *New Perspectives in Personal Construct Theory*. London: Academic Press.

Naughton, G. M. (2013) *Doing Foucault in Early Childhood Studies*. London: Routledge.

Shilling, C. (2008) *The body in sociology*, in Malacrida, C. and Low, J. (eds) *Sociology of the Body. A Reader*, Toronto: Oxford University Press.

עמרי אשר: תרגום ואידאולוגיה: הספרות העברית והקורא האמריקני

המחקר בעשרים השנים האחרונות מצביע על כך שהתרגום הספרותי אינו תחום אוטונומי הכפוף לעקרונות ולשיקולים ספרותיים "טהורים" בלבד, אלא מקום מפגש טעון בין תרבויות ואידאולוגיות שונות, אשר משקף הלכירוח אידאולוגיים, ואף יכול לסייע בכינונם (Bassnett and Lefevere 1998 ואחרים). למרות המחקר הנרחב על היחסים בין יהדות אמריקה וישראל ונקודות הממשק התרבותיות השונות בין שני המרכזים היהודיים הגדולים הללו, ביטויים של גורמים תלויי אידאולוגיה בתרגום לאנגלית של יצירות ספרות עבריות לא שימש עד כה נושא למחקר (כמעט).

בהרצאתי אמפה את המגמות העיקריות בהתערבות האידאולוגית של מתרגמים בתרגום יצירות סיפורת מעברית לאנגלית בשנות השבעים והשמונים של המאה ה-20. בהתערבויותיהם, המתרגמים עודדו הצגה נוחה יותר וביקורתית פחות של המציאות הישראלית, ואף ריכזו ביקורת או לעג על יהודי התפוצות או על מדינות זרות. ככלל, נדמה שהמתרגמים ניסו לגונן על ישראל תוך התחשבות בקורא האמריקני.

ראשית, אביא דוגמות מייצגות להתערבויות בתרגום אשר מיישמות תפיסה ציונית אוריינטליסטית, ומנסות לטשטש תכנים "בעייתיים" מנקודת המבט הציונית. אראה כי ההתערבויות הן משלושה סוגים שונים: (1) השמטת אזכורים מפורשים של ה"נכבה" ובעיית הפליטים הפלסטינים; (2) ריכוך ההצגה של היהודים, או של המדינה כאכזריים; (3) הסתרת הערביות או טשטושה, או הפרספקטיבה של ה"אחר" הערבי.

שנית, אביא דוגמות מייצגות להתערבויות בתרגום אשר מרככות הן ביקורת על מדינות זרות ובפרט על אמריקה הן מתקפה או לעג על חשבונם של יהודי התפוצות ובפרט על יהודי אמריקה.

בספרו *Translating Israel*, מציע אלן מינץ (Mintz 2001: 41) כי אחת הסיבות המקשות על השתלבותה של הספרות העברית המתורגמת בשיח היהודי-אמריקני היא האמביוולנטיות העמוקה של יהודי אמריקה כלפי המציאות האמתית של החברה הישראלית. לדברי מינץ, יהודי אמריקה מחפשים להזדהות עם ישראל, אך האלמנטים ה"קשים לעיכול" המופיעים בחלק מיצירות הסיפורת העבריות אינם מתיישבים עם הזהות שהם מבקשים. נדמה שהממצאים שאביא, המראים כי בתרגומה של ספרות עברית לאנגלית מיושמות האסטרטגיות תלויות האידאולוגיה שצוינו לעיל, עולים בקנה אחד עם דברים אלו של מינץ.

Mintz, A. (2001). *Translating Israel: Contemporary Hebrew Literature and its Reception in America*. New York: Syracuse University Press.

Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Philadelphia: John Benjamins.

אילנה אלקד-להמן ויעל פויס: שיח בין (לא) שווים בעקבות קריאה בספרות – שני חקרי מקרה

קריאה של יצירות ספרות על ידי יהודים וערבים היא נדירה, ומתקיימת בישראל בעיקר במוסדות להשכלה גבוהה. בהרצאה נציג שני חקרי מקרה בהם נבחנת אינטראקציה בעקבות קריאה בין סטודנטיות, מורות ערביות, לבין המרצות, יהודיות, בקורסים בספרות שנלמדו במסגרת לימודים לתואר M.Ed. במכללות עבריות לחינוך, שבהם לומדים במשותף מורים יהודים וערבים. הקורסים התקיימו בסביבת למידה שאפשרה מפגש ואינטראקציה פנים-אל-פנים בצד אינטראקציה מקוונת בין הסטודנטים לבין המרצה.

מטרות המחקר הן ניתוח תגובות הקריאה של הסטודנטיות הערביות בהקשר שבו נכתבו ולא נאמרו, בחינת התייחסות המרצות היהודיות לתגובות הקריאה הללו, ובנוסף התבוננות באופן שבו סביבות הלמידה עיצבו את האינטראקציה והשיח הלימודיים.

הקורפוס שאותו קראו הסטודנטים כלל ספרות חוצה תרבויות (*cross-cultural literature*), ספרות של תרבויות מקבילות (*parallel culture literature*) (Cai & Sims Bishop, 1990) וספרות עברית, שמנקודת מבט של חלק מהסטודנטים שלנו היא "ספרות האויב" (פויס, 2012). הטקסטים נקראו בעברית על ידי קוראות ששפת האם שלהן ערבית, מצב בו השפה עברה דה־טריטוריאליזציה (דלז וגואטרי, 2005). הנתונים שנאספו לצורך המחקר הם החומרים הכתובים שהגישו הסטודנטיות, ראיונות עמו, ויומנים רפלקטיביים שבהם תיעוד ההוראה שנכתב ידי המרצות.

חקר מקרה מאפשר לחוקר לבחון מה שנראה שגרת, ומתוך כך לראות ולשמע מה שלא ראה קודם לכן, בזכות נקודת המבט האחרת שנחשפה בפניו (Stake, 1995). עבור החוקרות זו הייתה הזדמנות להבין כיצד סטודנטית שלהן, ערביה־פלסטינית, קוראת ספרות. התגובות השתנו בהתאם לסביבת הלימודים מהשתקה (במפגשים) לשיח דיאלוגי (בכתיבה). הכתיבה על אודות ספרות סיפקה לסטודנטיות מרחב בטוח לדיבור אותנטי באמצעות "קול שלישי" (צורן, 2000), המתפרש בכפל מישורים: ספרותי ואישי. הממצאים מלמדים על מקומן המרכזי של שאלות על זהות ועל קריאה מינורית (דלז וגואטרי, 2005) המערערת את מה שנראה מקובל (למי שאינו בן המיעוט). במקביל, הממצאים מלמדים על סיטואציות מבוכה הנוצרות בשל מודעות מוגברת לשונות הלאומית, שבהן נדרש המרצה לבחון את עצמו ואת תפיסותיו, או שבהן תגובת הסטודנט מלמדת את המרצה עד כמה טעונה הסיטואציה שלא נחזתה מלכתחילה ככזו. בהקשר זה, הקריאה של הסטודנטים וכן הקריאה שלנו נדמית לריזום, מטפורה שבה משתמשים דלז וגואטרי לתיאור תהליכי חשיבה מתפשטים נעדרי שורש מרכזי אחד (דלז וגואטרי, 2005).

דלז, ז', גואטרי, פ' (2005). **קפקא לקראת ספרות מינורית**. תרגום: ר' זגורי-אורלי וי', רון. תל אביב: רסלינג.

פויס, י' (2012). **ספרות במרחב מרובה תרבויות – מורים יהודים וערבים קוראים יחדיו**. תל אביב: רסלינג.

צורן, ר' (2000). **הקול השלישי איכויותיה המרפאות של הספרות ואפשרויות יישומן בדיאלוג הביבליותרפי**. כרמל: ירושלים.

Cai, M. & Sims Bishop, M. (1990). "Multicultural literature for children: Towards a clarification of the concept". In A. H. Dyson & S. Gemishi (Eds.). *The need for story*. Urbana, Illinois: NCTE, pp. 57-71.

Stake, R.E. (1995). *The art of case study research*. Thousand Oaks, CA: Sage.

עירית קופפרברג ואיתי הס: "אני מקווה שאנשים רואים לעולם לא יחסמו שוב איי תנועה":
בוגרים עם קשיי ראייה ועיוורון בונים במשותף את החיים החברתיים שלהם בשיחות מקוונות.

מטרת המחקר הייתה לבדוק את מאפייני התקשורת החברתית של אנשים עם קשיי ראייה ועיוורון בפורום מקוון אסינכרוני שנעזר בטכנולוגיית ברייל שהותאמה לאינטרנט. המחקר נערך בהשראת מסורת במחקר איכותני המבליטה את חקר ההתנסות של אנשים עם צרכים מיוחדים בשיח טבעי כדי להשלים את נקודת המבט המקצועית, שהיא לעתים מנוסחת במונחים אובייקטיביים.

מחקרים קודמים שהתמקדו באנשים עם קשיי ראייה ועיוורון מראים שסטיגמה ורגשות שליליים מפריעים הן ליצירת תקשורת חברתית הן לתהליכי ההתמודדות שלהם. לצורך המחקר נעזרנו ב"גישת ארבעת העולמות" לניתוח מיצוב בשיח מקוון אינטראקטיבי (Kupferberg, 2008). לפי גישה זאת, מיצוב מוגדר כמיקום הזהות של הדובר ביחס לאחרים בשיח אינטראקטיבי, בסיפורי עבר ובתכניות עתידיות.

שתי שאלות הנחו את המחקר: מה הם הנושאים שהמשתתפים התמקדו בהם? מה הם מאפייני התקשורת החברתית שלהם שנבנתה בשיחות המקוונות?

החוקרים, מומחה לחינוך מיוחד של אנשים עם קשיי ראייה (הס, 2010) וחוקרת שיח, נתחו 248 הודעות ב-19 שרשורים בין החודשים יוני לנובמבר 2013, באמצעות ניתוח תוכן ושיטה לניתוח מיצוב המבוססת על "גישת ארבעת העולמות", בהתאמה. החוקרים קיבלו את הסכמת משתתפי הפורום והאחראי עליו להשתמש בהודעות הפורום לצורך המחקר.

ניתוח התוכן הבליט מהן הבעיות הייחודיות שמשתתפי הפורום נאלצים להתמודד איתן בחיי היום-יום. ניתוח המיצוב הראה איך הם מתמודדים עם הבעיות בתקשורת בין אישית מקוונת תוך יצירת קשר חברתי הדוק באמצעות הומור, אופטימיות והתייחסות לזולת. בנוסף, ניתוח המיצוב אפשר לזהות, לתאר ולפרש מחשבות ורגשות חיוביים ושליליים שבאו לידי ביטוי בעקבות ההתנסויות המגוונות שהמשתתפים חוו. ניתוח הממצאים אפשר גם בניה של זהות קבוצתית הממצבת את עצמה באופן לכיד ואסרטיבי בתוך החברה הישראלית וביחס לרשויות השונות.

בהרצאה נדגיש את ההיבטים התיאורטיים, המתודולוגיים והיישומיים של המחקר תוך המחשת הממצאים באמצעות דוגמאות מההודעות של המשתתפים. כמו כן, נדגיש דרכים ליצירת מודעות ציבורית לצרכים המיוחדים של המשתתפים בפורום.

Kupferberg, I. (2008). Self-construction in computer mediated discourse. In T. Hansson (Ed.), *Handbook of research on digital information technologies: Innovations, methods, and ethical issues* (pp. 402-415). Hershey, PA: Information Science Reference.

הס, א' (2010). **תכנית חינוכית-חברתית להעצמת איכות החיים של סטודנטים לקויי ראייה ועיוורים על פי המודל ההומניסטי חינוכי: טיפוח הנחישות העצמית, הסנגור העצמי ושיפור ההתמודדות עם המגבלה.** חיפה: 'אחווה הוצאה לאור'.

מילי אפשטיין-ינאי: סדנת כתיבה כמרחב לחקירה של זהות ושפה

בהרצאה זו אציג מודל של סדנה לכתיבה המותאמת לקהל של דוברי שפות שונות. הסדנה נוסתה בקהל מעורב וגם בקהל דוברי עברית וספרדית. סדנה זו מאפשרת הצצה אל השפה כמארג לשוני-תרבותי דחוס. הסדנה פועלת כמרחב לחקירה של הזהות הלשונית-תרבותית של המשתתפים (מורים, פסיכולוגים, מטפלים וכן סטודנטים להוראה). דרך העבודה המוצעת בסדנה מעשירה את העשייה החינוכית, מגמישה אותה, ומרחיבה את האופקים של העיסוק בטקסטים. יישום גישה מעין זו יכולה לחולל שינוי באופן הוראת שפה, ספרות ותרבות על ידי עידוד תהליך של דיאטומטיזציה של המובן מאליו ביחס לתחומים אלו. תהליך כזה הנו, לדעתי, תרומה רעננה ויצירתית לתחום.

מטרת הסדנה היא לעודד בדיקה "משחקית" של תחומי השפה, הטקסט והמשמעות, כתופעות שאינן מובנות מאליהן ומזמינות התבוננות וחקירה. לשם כך, מרחב הסדנה מאפשר התנסות בפעולות קריאה וכתיבה בדרכים לא שגרתיות המושפעות מחקר היצירתיות והאמנות וגם מתאוריות על תהליך הקריאה ועיצוב הטקסט. דרכים אלו כוללות משימות כתיבה וקריאה המשלבות בין הוראה יזומה וברורה, כביכול, לפי המוסכמות הלימודיות המקובלות (למשל, הכתבה, תיאור, כתיבת סיפור קצר) לבין הוראה הכוללת היבט עמום אשר על "מובנו" יש להחליט בזמן ביצוע המשימה (למשל, איך לכתוב סיפור תוך כדי הכתבה? איך לתאר מקום לפי צילי שמו?). פעולות אלו מעוררות בדיקת השפה באופנים ייחודיים, שבדרך כלל נזנחים כאשר משתמשים בשפה באופן אינסטרומנטלי. בנוסף, כתיבה מעין זו מעוררת שמחה וסקרנות לגבי החומר הלשוני עצמו והאסוציאציות שהוא מעורר.

במהלך הסדנה, מודגשת הכתיבה כמחוללת חשיבה וכמעודדת התבוננות במוסכמות התומכות ביצירת משמעות הטקסט. יחד עם זאת, מלאכת הכתיבה מדגישה את מקום הדמיון בזיהוי "רשתות של מובן" בין הטקסטים השונים, הכתובים והמצוטטים מספרים. המעברים בין המילה אל הטקסט ולהפך מהווים אחד המוקדים של הדיון הקבוצתי של הטקסטים שנכתבו בסדנה. סוגיה זו מאפשרת לתת ביטוי לאסוציאציות אישיות המעורבות בטקסט ול"הדים" הרגשיים שמילים שונות יכולות לעורר. דיון בנושא זה מעלה תדיר את הפער שבין תפיסת השפה ככלי תקשורת זמין ו"סטריילי" לבין השפה כנושאת עמה זהות לשונית-תרבותית-היסטורית שקשה להעבירה. היבט זה בולט במיוחד ביחס למשתתפים דו-לשוניים

היחס בין זהות לבין השפה הנותנת לה ביטוי מקבל ביטוי במסגרת הסדנה. יחס זה מודגש בעיקר בקבוצות מורים שהוראת השפה הינה מעשה הקשור קשר הדוק עם זהותם התרבותית ועם אהבתם לשפה. בהצגתי אתמקד בשתי משימות כתיבה: הגדרת מילים והצגה עצמית.

Bakhtin, M.M. (1986). *Speech Genres and Other Late Essays*. Edit. by Caryl Emerson and Michael Holquist. Trans, by Vern W. McGee. Austin: Univ. of Texas.

Deleuze, G. (1990) *The Logic of Sense*. New York: Columbia University Press. Trans. by Mark Lester.

גבריאלה ספקטור-ביתן: Spanish is well and living in Israel ... - ספרדית בדור שני של עולים מאמריקה הלטינית לישראל

לסיפורי הגירה קיימים תסריטים שונים. חלקם מתארים הצלחה, חלקם – כישלון. קיימים סיפורים שמחים וסיפורים עצובים. על אף ההבדלים בין סיפורי הגירה קיים ביניהם מכנה משותף: כישלון לשוני. רובם המכריע של סיפורי ההגירה אינם מבטאים רכישה לשונית מושלמת של שפת המקום החדש.

גם לשפת האם גורל מר, המתרחש בפרק מאוחר יותר בסיפור האוניברסלי של ההגירה. שפת האם נידונה להיעלם אט אט במשך התהליך התלת-דורי שנוסח על ידי פישמן ואחרים לגבי שפות האם של מהגרים לארצות הברית (פישמן, 1972; 1980, קלווין וולטמן (1983, 1990). להלן תסריט מקוצר של המודל: מריו וסוזנה עולים לישראל. הם לומדים עברית באולפן, אולם ממשיכים לדבר ספרדית ביניהם ועם ילדיהם, מיה ותומר. הילדים מדברים ספרדית בלבד עד שמתחילים את גן הילדים, שבו רוכשים את העברית. העברית הופכת במהירות לשפתם העיקרית. בבית, כאשר הוריהם מדברים אליהם בספרדית, הם מתחילים לענות להם בעברית. כשמיה ותומר גדלים, הם מדברים רק עברית עם חבריהם. העברית הופכת לשפה שבה ידברו בבתי העתידיים שלהם. ילדיהם יגדלו בסביבה לשונית שבה מדברים רק עברית. סוף הסיפור.

על אף האוניברסליות של המודל תהליכי שימור שפות הם פשוטים ושקופים פחות. על מנת להבינם ולתארם אנו זקוקים לכלים המאפשרים לאתר תהליכים המתרחשים לאורך חייהם של בני הדור השני של מהגרים. סיפורי חיים מציעים כלי שכזה, ביכולתם להאיר חלקים ב"אלבום התמונות" של המודל התלת-דורי, וכך לחשוף תהליכים עדינים ומורכבים המתרחשים בקרב בני הדור השני.

למרות מעבר הלשון המתרחש בקרב הדור השני של העולים מאמריקה הלטינית, לשפה הספרדית השפעה מכרעת על בני הדור השני עד כדי כך שניתן לאפיינם כבעלי "דו לשונית רדומה" (גרוסג'אן, 1982: 238-239) - אנשים המתפקדים רק באחת משתי השפות שבהן הם שולטים. "תרדמת" זו משאירה חלון הזדמנות לאפשרות שיום אחד האדם יוכל לחזור להשתמש בשפה ה"מוזנחת". תהליך כזה מתרחש בקרב בני הנוער המטיילים באמריקה הלטינית, אשר בעת הטיוול מגלים את הקשר העמוק שלהם עם השפה הספרדית, ועם חזרתם לארץ הם מתחילים ללמוד מחדש את שפת האם באוניברסיטה.

בהרצאה זו אציע הסבר לתופעה זו, המבוסס על מודל דו-דורי של בניית הזהויות הלאומיות וביטויין הלשוני באמצעות רכישת עברית לא מושלמת בדור הראשון ודו-לשוניות "רדומה" בספרדית בדור השני.

Fishman, J. (1972). *The Sociology of Language*. Rowley, MA: Newbury.

Fishman, J. (1980). Language maintenance. In: S. Thernstrom, A. Orlov and O. Handlin (eds.). *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*. Cambridge: Harvard University Press, pp. 629-638

Grosjean, F. (2008). *Studying Bilinguals*. New York: Oxford University Press.

Spector, G. (1997a). *On Being a Stranger. Language and National Identity among Argentinean Immigrants in Israel* (Ph.D. dissertation). Jerusalem: The Hebrew University of Jerusalem.

עיריית זאבי: מה בין 'העם החליט קפה עלית' ל'Hot' – כל מה שחם: על הפואטיקה של סמנת הפרסומת מקום המדינה ועד ימינו

מחקר זה קושר את היבטי הלשון להיבטי החברה. מטרת המחקר לתאר את הפן הפואטי של סמנת הפרסומת בעבר ובימינו ולבחון את הפונקציות שלו כדי ללמוד על תמורות בחברה הישראלית ועל היחס לשפה העברית. בפואטיקה הכוונה לשימוש ב'מערכת' האומנותית של הלשון, כיצד היא עשויה וכיצד היא באה לידי ביטוי (יאקובסון, 1986).

המחקר מתבסס על ניתוח איכותני-פרשני-סמיוטי וניתוח לשוני-סגנוני המושפעים מההקשר החברתי-תרבותי. קורפוס המחקר: עיתונים לקהלים בזרם הציוני המרכזי: 'הארץ', 'מעריב', 'ידיעות אחרונות', 'על-המשמר', 'דבר' ו'הצופה' עד סוף שנות השבעים; ובהמשך: 'הארץ', 'מעריב' ו'ידיעות אחרונות'. נדגמו אקראית כשלושת אלפים פרסומות; מתוכן נבחנו תכונות המגדירות טקסט כסממה וקריטריונים לניתוחה; בסך הכול נותחו 2000 פרסומות (לא בכל הפרסומות נמצאה סממה).

תרומת המחקר: הדין בפואטיקה של הסממה תוך השוואה בין שתי תקופות הרחוקות זו מזו הוא נושא שנעדר מהדין בפרסומת ובשפה העברית.

ממצאים: סמנת הפרסומת היא מבע קצר, 'דחוס' מילוני החוזר בפרסומות שונות של אותה חברה לעתים לאורך שנים. הסממה בנויה בצורה 'משוכללת' – מיקוד תשומת הלב במבע הלשוני כשלעצמו: בחירת המילים, הסדר שלהן, הריתמוס והחריזה, המבנה התחבירי מנסים לבנות הרמוניה. המטרה – יצירת מבע קליט וזכיר.

בעבר, לשון הסממה תקנית, ברורה, מפורשת ובלתי מתחכמת; ומבע מסתמן כסממה כשיש מבנה תחבירי תמציתי בעל צורה ופעמים רבות אמצעים פואטיים, בעיקר חריזה. המצלול יוצר תחושה של הרמוניה ואשליה של קוהרנטיות לשונית ותכנית. האמצעים הפואטיים, המצלול הם אמצעים שפנו לרגשות הנמענים והפנו את תשומת ליבם פעמים רבות לבעיות המדינה לחשיבותו של העם והקולקטיב. כל אלה סייעו להיותה של הסממה טקסט קליט וזכיר בעבר.

בימינו, בשונה מכך, לשונה של הסממה לרוב אינה תקנית, היא מרבה להשתמש בלשון דיבור, בסלנג ובלעז, לעתים היא מתחכמת ואינה ברורה ומפורשת. כן ניתן לראות מעבר מהשימוש המגויס להנאות הפרט ולצרכיו הפרטיים הספציפיים. למבע הסממה מבנה תחבירי היוצר מקצב מקוטע, חותך, המעצב אמירה פוסקנית, רק לעתים הוא כולל אמצעים פואטיים כגון חריזה. כל אלה מסייעים להיותה של הסממה בימנו טקסט קליט וזכיר.

הסממה היא טקסט המתקיים בין חברי קהילה, מסמן את זהותם המשותפת ובה בעת מעצב אותה שוב ושוב מחדש. אופייה המשתנה, כפי שעולה מן הממצאים, הוא תולדה של השתנות החברה בישראל.

זאבי, ע. (2010). 'אבדן הפשטות': הרטוריקה של הפרסומת בעיתונות היומית הישראלית בעשור הראשון ובעשור הנוכחי – עיון השוואתי. **מסגרות מדיה** 5, 83-112.

יאקובסון, ר' (1986), בלשנות ופואטיקה, בתוך: א' אבן-זהר וג' טורי (עורכים), **סמיולוגיה, בלשנות, פואטיקה**. תל-אביב, הקיבוץ המאוחד, עמ' 138-166.

למיש, ד' (2000). "אם אתה לא שם אתה לא קיים" – הפרסומת כאשנב הצצה לחברה הישראלית. בתוך: ח' הרצוג (עורכת), **חברה במראה**. תל-אביב: רמות, 539-559.

שורצולד (רודריג), א' (תשס"ח). מגמות בעברית בת-זמננו. בתוך: נ' נבו וע' אולשטיין (עורכות), **השפה העברית בעידן של הגלובליזציה**, ירושלים: מאגנס, פב-נט.

יונתן מנדל: מי מפחד מערבית באקדמיה הישראלית?

בחודש נובמבר 2012, קיימו מכון ון ליר בירושלים ומרכז דיראסאת כנס אקדמי תחת הכותרת "הערבית: שפה בעין הסערה". היה זה כנס אקדמי לכל דבר, עם ועדת היגוי אקדמית, קול קורא, ועדת בחינה של הצעות המחקר, הרצאת פתיחה חגיגית ויומיים שבהם התקיימו שישה פאנלים ובהם השתתפו 32 חוקרות וחוקרים. אבל בכל זאת היה משהו ייחודי בכנס ובתהליך הקמתו: הוא התקיים כולו בשפה הערבית.

מקרה המבחן של כנס הערבית שהתקיים במכון ון ליר בירושלים העלה אל פני הקרקע שאלות רבות הנוגעות לשפה הערבית במרחב הציבורי בישראל בכלל, ובמרחב האקדמי בפרט. ההכנות לכנס, קיומו, התגובות אליו, הביקורות נגדו, כל אלו יכולים ללמד רבות על מקומה של הערבית בישראל, מעמדה, האסוציאציות הראשוניות שבהן היא קשורה, העדר שימושיה האקדמיים, איכות דובריה בחברה היהודית, ההון התרבותי שלה בקרב החברה הפלסטינית בישראל, ועוד.

במהלך הסימפוזיון, יובאו ארבעה קולות הקשורים בצורה זו או אחרת לכנס הערבית. ד"ר יוסף ג'בארין, ראש מרכז דיראסאת, שארגנה את הכנס בשותפות עם ון ליר ידבר על ניסיון לשינוי דרך השפה, לרבות על אודות אפיקים משפטיים; ד"ר יוני מנדל ממכון ון ליר ידבר על החסמים העומדים בדרכה של החברה היהודית בישראל לקראת רכישה אחרת ויחס חיובי ואקדמי יותר לשפה הערבית; פרופ' מוחמד אמארה, סוציו-לינגוויסט וחוקר השפה הערבית בישראל בהקשריה החברתיים והפוליטיים שהשתתף בכנס, יעמוד על חזון השפה הערבית של הפלסטינים אזרחי ישראל, וד"ר דפנה יצחקי תעמוד על המדיניות הלשונית הישראלית כלפי השפה הערבית ועל שינויים שהתקיימו במדיניות זו לאורך השנים. יחדיו ינסו הדוברים לעמוד על הסיבות לנחיתותה האקדמית והתרבותית של הערבית במרחב הישראלי, על ההשלכות של מצב זה, על החסמים העומדים בפני שינוי ועל דרכים אפשריות לכונן מציאות אחרת.

שושי וקסמן ואילנה שוהמי: הגירה של מחאה: ממרחב מחאתי פתוח למרחב הממוסד

נוף המחאה החברתית בקיץ 2011 אופיין בייצוגי מחאה רבים, כגון אוהלים, שלטי מחאה והצהרות מסוגים שונים, מצעדים, ריקודים, מעגלי דיון, שפת סימני ידיים ועוד. בתל אביב יפו, אשר היוותה את אחד מהמרכזים הבולטים של מחאה זו, הוקמו בשדרות המרכזיות 'ערי אוהלים' הכוללות ייצוגי מחאה מגוונים. כל אלה נועדו ליצור תחושה של קונצנזוס וגורל משותף לקהיליית המוחים. המחאה נמשכה מאמצע יולי 2011 ועד סוף ספטמבר, ואז פונו ערי האוהלים על ידי הרשויות המוניציפליות. לאחר פירוק מאהלי המחאה, היה ניתן לראות כיצד מראות, דימויים וטקסטים הקשורים בדרך זו או אחרת למחאה מחלחלים למרחבי שיח אחרים, כגון לפרסום, לתערוכות אמנות ועוד.

מטרת ההרצאה היא לבחון את המעבר של נושאים, תכנים ומבנים מחאתיים מהמרחב המקורי של המחאה למרחב ממוסד על בסיס התפיסה התאורטית הרואה במרחב הממוסד, מרחב ייחודי בעל חוקים משלו לכינון סוגי שיח שונים ולגיבושם (Hanauer, 2004; Mayr, 2008).

זירת המחקר הינה מוסד להכשרת מורים כמרחב שיח מובחן בעל מטרות ממוקדות בתחום החינוך והמעורבות החברתית. מספר חודשים לאחר מחאת הקיץ, תועדו תופעות בנוף הלשוני של המוסד להכשרת מורים, תופעות אשר כללו היצגים שונים הקשורים בדרך זו או אחרת למחאה החברתית. על מנת להעמיק ולהבין גם את התהליכים והשיקולים שעמדו בבסיס יצירתם של היצגים אלה, נערכו ראיונות עומק חצי פתוחים ליוצרים וליוזמים של נוף לשוני זה.

הממצאים הראו כמה דפוסים אפשריים של הופעות נוף מחאה במרחב ממוסד:

1. ניכוס המשאבים המחאתיים למטרות הספציפיות של המוסד תוך הטמעת הביטויים המחאתיים בנוף הלשוני הקיים.
2. הגדרה מחודשת של המרחב באמצעות הצורות, הטקסטים והפרקטיקות המרחביות תוך מתן פרשנות מחודשת למרחב הממוסד כמרחב של שיתוף ומעורבות.
3. שימוש במרחב של המוסד לקדם את האג'נדה המקורית של המחאה ואף לערער על מסריה ואף לשנות אותם.

הממצאים מצביעים כי המעבר של רעיונות וצורות מהמרחב הפתוח של המחאה להקשר של מוסד להכשרת מורים, לבש כמה דפוסים ממצב של הטמעה במטרות של המוסד עד למצב של שימוש במרחב הממוסד לצרכים האוטנטיים של המחאה. בנוסף, נראה כי משך ההישארות של ביטויים מחאתיים במרחב זה, היה קשור באופן ישיר למידת התאמתם למטרות והטמעתם בהן, לצרכים ולנוף הלשוני הקיים של המוסד.

Hanauer, D. (2004). (2004) Silence, voice and erasure: Psychological embodiment in graffiti at the site of Prime Minister Rabin's assassination. *The Arts in Psychotherapy* 31, 29-35.

Mayr, A. (2008). *Language and Power an Introduction to Institutional Discourse*. NY: Continuum

אהרן אלמור: ההקשר הסוציולוגי-התיאורטי הרחב של שפת העולמות הפנימיים

מהו המטרה-קוד של אנשי העולמות הפנימיים, שהם שונים מאד ועם זאת מגובשים מבפנים, באמצעות שפתם הייחודית?

עולמות פנימיים הם מסגרת ההתייחסות המרכזית של הפוסט מודרניזם, אשר משנות ה-80 החל לראות בהם את חזות הכול. זאת תוך הכחשת עצם התרבות הדומיננטית והעלאת הטענה כי חברה היא בכל מקרה רק אוסף של תת-תרבויות סקטוריאליות, קהילתיות או מצביות, המקובעות על-ידי השפה. השפה הייחודית של העולמות הפנימיים (עולמות אולטרה-דתיים, עולמות של עליונות הטבע, עולמות של מהגרים ומיעוטים, כיתות, עולמות אתניים, עולמות העידן החדש והרפואה המשלימה, עולמות של קבוצות גיל, של אנשי אמנות ועוד ועוד) אינה סלנג המוצג בחצי רצינות בלבד, אלא שפת רצינות. בולט בה באופן המובהק ביותר הזיהוי שלפיו השפה אינה רק כלי להצגת המציאות אלא הדרך להגדרתה וליצירתה (ויליאם תומס, 1928). עם זאת אין בזיהוי זה כדי לחמוק מן הראיה הרחבה יותר שלפיה מדובר בכל מקרה כזה בעולמות הבנויים על מיתוס. בסדרת מחקרים איכותניים אשר נערכו בשנים 2006-2009 זוהתה בבירור ההמשגה הייחודית של 15 סוגי עולמות פנימיים כאלה, ככזו אשר משמשת כהגנה, וזאת על-ידי קבוצות ומגזרים מעוטי משאבים באוכלוסייה.

ההמשגה הייחודית יוצרת עם זאת במרבית המקרים את הטרנספורמציה התודעתית שבעקבותיה אותם אנשי עולמות פנימיים לא רק שאינם רואים את עצמם יותר כמעוטי משאבים בחברה אלא כעליונים בדרכם שלהם, תוך הכחשת תוקפה של החברה החיצונית ושל עצם גיבושה כחברה. הדבר תואם את הבחנתו של מרקס בנוגע לדת כאופיום להמונים עם דגש על הממד התפקודי של 'אופיום' מטפורי זה וזיהוי ה'המונים' כמעוטי משאבים.

סוציולוגית, ההקשר התאורטי הרחב שעלה ממחקרי שפה אמפיריים אלה הוא כי מי שאינו מצליח מלכתחילה לקיים חיים באמצעות משאבים נורמטיביים בחברה נמשך מעצמו ועובר לאחד מן העולמות הפנימיים המזומנים בסביבתו תוך אימוץ קריטי של שפתו. עם זאת בתהליכים של השתנות והתווספות משאבים נפתחת הדרך חזרה אל התרבות הדומיננטית תוך שהחברות בעולם הפנימי נוטה להתרופף ועמה השתנות האחיזה בשפתו.

אוסף המחקרים האמפיריים שעל בסיסם עלו ממצאי הסדר הרב-פרדיגמטי שבו מתרחש תהליך זה, כהקשר התאורטי, אינו מהווה מדגם מייצג, אולם כמחקר איכותני (שטראוס וקורבין, 1990) הוא נבנה על הרוויה של קטגוריות.

Strauss A. L., Corbin J. (1990), Basics of Qualitative Research, Sage Publications.

נעה ולירון ליבמן: צריכת תרגום לכתוביות והצלחה ברכישת שפה זרה כפי שהצלחה זו משתקפת בהישגים בלימודים אצל ילדים ובני-נוער תוך התמקדות בתלמידים מתקשים

האם כאשר צורכים בשעות הפנאי חומר אודיו-ויזואלי בשפה זרה עם כתוביות תרגום (בטלוויזיה, בקולנוע, במחשב, באמצעים סלולריים ואחרים) מתרחשת רכישה של אותה שפה זרה? האם ישנם מאפיינים מסוימים של צריכת הפנאי של חומר אודיו-ויזואלי בשפה זרה עם כתוביות תרגום העשויים לעודד ולשפר את ההשפעה של פעילות זו על רכישת שפה זרה? אלו השאלות שעמדו בבסיס המחקר שיתואר להלן ואשר התמקד ברכישת אנגלית אצל תלמידי תיכון דוברי שפת אם עברית.

בעת צריכת חומר אודיו-ויזואלי בשפה זרה באופן הרגיל והמקובל, כלומר עם פסקול בשפה זרה וכתוביות תרגום לשפת האם, הצרכן חשוף בו-זמנית לטקסט בשתי השפות, ומחקרים הראו שפעולת קריאת הכתוביות היא אוטומטית ובלתי נמנעת כמעט, אף בלא קשר לשפת הכתוביות. הצריכה של חומר אודיו-ויזואלי בשפה זרה המלווה תרגום מתרחשת במשך פרקי זמן משמעותיים בכל יום, ומשמשת מקור חשיפה עיקרי לשפה הזרה. לכאורה, פעילות זו עשויה לשמש מקור חשוב לרכישת השפה הזרה. כמה מחקרים שבדקו סוגיה זו, בעיקר במתודולוגיה של ניסוי מבוקר, אכן מצאו שמתרחשת למידה של פריטי שפה זרה בעקבות צריכת חומר אודיו-ויזואלי עם כתוביות תרגום. לעומת זאת, מחקרים שעסקו בהשפעתה של צריכת חומר אודיו-ויזואלי על הישגים לימודיים בכלל וכן על רכישת שפה ראשונה או שנייה בגיל צעיר מצאו מתאם שלילי בין כמות הצריכה לבין ההצלחה בלמידה. גם הסוגיה של השפעת השימוש בתרגום בתהליך ההוראה והלמידה של שפה זרה שנויה במחלוקת, אם כי המגמה כיום היא להכיר בחשיבותו של התרגום כחלק בלתי נמנע ואף רצוי בתהליך זה.

במחקר הנוכחי נבדק המתאם בין כמות החשיפה של תלמידים לחומר אודיו-ויזואלי באנגלית עם כתוביות תרגום לעברית לבין הצלחתם ברכישת השפה האנגלית. החשיפה נמדדה על-פי דיווח עצמי של הנבדקים ואילו ההצלחה ברכישת אנגלית נבדקה על-פי שיבוץ להקבצות בבתי הספר ועל-פי רמות ציונים. בנוסף נבדקו במחקר העדפות ועמדות של התלמידים לגבי צריכת חומר אודיו-ויזואלי באנגלית עם כתוביות תרגום ולגבי הקשר בינה לבין רכישת השפה האנגלית. המחקר הקיף כ-500 תלמידי כיתות ט' ו-י' בחמישה בתי-ספר תיכוניים רגילים בארבעה יישובים שונים בישראל.

Danan, M. (2004). Captioning and Subtitling: Undervalued Language Learning Strategies, *Meta: Translators' Journal*, vol. 49(1), 2004, 67-77. Online at: <http://www.edit.org/revue/meta/2004/v49/n1/009021ar.pdf> (accessed: 19/12/2011)

Media Consulting Group (2011). *Study on the use of subtitling: The potential of subtitling to encourage foreign language learning and improve the mastery of foreign languages*. EACEA/2009/01FinalReport.Paris.Onlineat:

http://eacea.ec.europa.eu/lip/studies/documents/study_on_the_use_of_subtitling/rapport_final-en.pdf (accessed: 17.12.2011).

Rupérez Micola, A., Bris, A. & Banal-Estañol, A. (2009). TV or Not TV? Subtitles and English Skills, (March 5, 2009). Online at: <http://www.arturobris.com/subtitles.pdf> (accessed: 19/12/2011).

אביב אמית: בחירת השפות במחקר: המקרים של צרפת וישראל

בחמישים השנים האחרונות אנו עדים לתהליך זוחל שבו קהילת החוקרים העולמית עוברת לשימוש בלעדי בשפה האנגלית תוך דחיקת שפות בינלאומיות אחרות, כמו הצרפתית והדרה כמעט מוחלטת של שפות לאומיות, כמו העברית. תהליך זה נובע אמנם מסיבות פוליטיות וכלכליות, אולם הוא מעלה שאלות אידאולוגיות, חברתיות ולשוניות חשובות. בהרצאה זו נדון בהשלכות המצב על המחקר בשני מקרים, צרפת וישראל, נעסוק בשאלת הניטרליות של האנגלית ולבסוף ננסה להציע חלופה למצב הקיים.

פעולת הפצת תוצרי המחקר לאחרים כוללת באופן מובנה גם בחירה בשפת המחקר. בחירה לשונית זו טומנת בחובה באופן בלתי מודע פעולת הכללה (בחירה במי יוכל לקרוא ולהבין את המחקר) ופעולת הדרה (בחירה בכל מי שלא יוכל לקבל גישה למחקר עקב חוסר ידיעת השפה). במודל הנוכחי, בחירה בשפה אחת עבור כלל המחקרים האקדמיים מאפשרת לכאורה לדלג על הרמה הלאומית (צרפת, ישראל) תוך קבלת גישה גלובלית וישירה לכל ה"שווקים" האקדמיים המוערכים ביותר. במילים אחרות, האנגלית משמשת כמפתח המאפשר את קידום הקריירה האקדמית בקרב מוסדות מחקר מובילים הן ברמה הלאומית הן ברמה העולמית.

חוקרים רבים העוסקים בתחום (בעיקר כאלה שאינם דוברי אנגלית כשפה ראשונה) כבר עסקו בשאלת בחירת השפות במחקר, אם כי בעיקר בשימוש באנגלית כשפת הכנסים והפרסומים (Phillipson 2003, Truchot 2010). השימוש המסיבי באנגלית במחקר גם הביא ליצירת סטנדרטים שונים, כגון "אנגלית כלינגואה פרנקה" (ELF) או "אנגלית כשפת מחקר בינלאומית" (EILS), מה שאפשר לאנגלית להפוך במקרים מסוימים אף לשפת ההוראה במוסדות להשכלה גבוהה.

מצב זה מביא אולי למיצוי מקסימלי של פוטנציאל ההבנה ההדדית בקרב הקהיליה המדעית, אולם הטענה העיקרית כנגדו היא ששפה אקדמית אחידה עלולה להביא לפישוט ולדילול המחקר ולהורדת ערך השפות האחרות (Ammon, 2001). מכיוון שמחקר נעשה בקונטקסט תרבותי, פוליטי וחברתי המעניק לו משמעות, החלופה של מעבר למחקר רב-לשוני יכול אולי לסמן את הדרך להבנה הדדית במעטפת אחרת ולעיתים שוויוני ודמוקרטי יותר הטומן בחובו הזדמנויות אקדמיות חדשות.

בהרצאה זו נתמקד במצב הצרפתי, שפה בינלאומית שמעמדה האקדמי הידרדר בעשרות השנים האחרונות ובמעמד השפה העברית כדוגמה להדרת שפות לאומיות מהמחקר האקדמי. לגבי שני מקרים אלה נדון בעיקר בשאלות האלה: איזה תפקיד משחקות השפות והאידאולוגיות הלשוניות שלהן בהבניית מטרות החוקרים ורעיונות המחקר? מה הן ההשפעות על מעמד הצרפתית בצרפת ובעולם ועל מעמד העברית בישראל? מה משמעות הדרת שפות אלה מהמחקר? אילו אמצעים יכולים להעלות את ערכן של שתי שפות אלה בקרב קהילת החוקרים?

Ammon, Ulrich (ed.). 2001. *The Dominance of English as a Language of Science*, Berlin: Mouton de Gruyter.

Phillipson, Robert. 2003. *English-only Europe? Challenging Language Policy*, London: Routledge.

Truchot, Claude. 2008. *Europe : l'enjeu linguistique*. Paris: La Documentation française.

אריאל פרידמן: בני שלוש מצלמים: אוריינות חזותית כמקדמת אוריינות מילולית

המחקר הנוכחי בוחן תכנית לימודים מבוססת על צילום המיועדת לילדים בגילאי טרום חובה ומיושמת מזה שלוש שנים בגן ביישוב עירוני בפריפריה בצפון הארץ. תכנית הלימודים מיועדת לילדים בני שנתיים ועד ארבע ומטרתה לפתח אוריינות חזותית ובאמצעותה גם את ההבעה המילולית. ההנחה היא שעבודה חינוכית ומתווכת עם צילום משפרת את היכולות המילוליות של הילדים.

הנושאים הנלמדים בגן מלווים צילום בפועל של הילדים במצלמות דיגיטליות ו/או באמצעות צפייה בתצלומים ממקורות שונים המשמשים כתמונות לימודיות, למטרות ידע, עניין, שאלת שאלות, דיון וכו'. לגן נרכשו חמש מצלמות דיגיטליות משוכללות, והן ניצבות על שידה זמינה לילדים. כל ילד יכול לקחת אותן כרצונו בפעילות חופשית, בבחינת "פינת עבודה" נוספת בגן או לפעילות יזומה על ידי הגננת. המצלמה גם מושאלת הביתה לצורך פעילות הורה-ילד.

שאלת המחקר היא באיזו מידה שיפרו ילדים את יכולת ההבעה המילולית שלהם באמצעות תכנית לימודים ייחודית זו?

ילדי הגן הועברו מבדקי מדרש תמונה שבחנו את היכולת המילולית שלהם. המחקר ארך שנתיים וכלל ארבעה מבדקים בתחילת שנה ובסופה. מדרשי התמונה כללו ראיונות אינדיבידואליים עם כל ילדי הגן ביחס לתצלום שנבחר.

מבדקי מדרש התמונה מצביעים על כך שיש מעבר משמעותי אצל כל הילדים בגן בין יכולת נמוכה במיוחד בכשירות הלשונית במבדק הראשון, כלומר מתחת למצופה מהם על פי הסטנדרטים של הגיל (לוי ואחרים, 2007), ולעומת זאת במבדק השני משיגים רוב הילדים הישגי שפה המתאימים פחות או יותר לגילם במהלך שמונה חודשים של עבודת הצילום בגן. באמצעות התיווך החינוכי מתפתחים בצורה משמעותית מדדים לשוניים, כגון היכולת להבחין ולשיים פרטים, הרחבת אוצר המילים, התפתחות הדקדוק ויצירת משפטים מורכבים ובעיקר יכולת לשאלת שאלות ולספר סיפור על תמונה.

קשה לבודד את השפעת התכנית על היכולת המילולית של הילדים מהשפעות נוספות על התפתחות הילד, כגון העלייה הטבעית בגיל, יכולות מילוליות מולדות ועוד. ואולם מדרש התמונה מהווה מרכיב אחד נוסף בבדיקה הכוללת של השפעת התכנית על הילדים.

ממצאי מחקר זה מציעים לבחון מחדש את הגישה האינטגרטיבית לאוריינות ולמידה שהיא בין-תחומיות

לוי, א. ואחרים (2007). **תשתית לקראת קריאה וכתובה: תכנית לימודים לגן הילדים בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי**. ירושלים: תל, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, באתר: http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/38A88D0A-2380-4220-A6E5-21279F8D3780/68787/Tashtit_0175.pdf

קליין, פ. (2008) מאפייני האינטראקציה החינוכית התיווכת והשפעותיהם על ילדים בגיל הרך. בתוך: קליין, פ. ויבלון, י. (עורכים) **מחקר לעשייה בחינוך לגיל הרך**. ירושלים: האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, 91-116.

רביד, ד. (2002). לשון ואוריינות במעבר מן הגן לבית הספר. מתוך: קליין, פ. (עורכת) **שפה, למידה ואוריינות בגיל הרך**. תל אביב: רמות, 70-43.

ג'ני טסנג ומיכל טננבאום: מי אתה? מי את? מהי שפתך? חקר הקשרים בין רב לשוניות וזהות בקרב 'ילדי התרבות השלישית'

לשפה, ובפרט לשפה ראשונה, השפעה רבה על ביטוי רגשי והבְּנָה רגשית. מאחר והגירה מלווה על-פי-רוב במעבר לשוני וברכישת שפה נוספת, נוצרת לעתים קרובות חוויית פיצול אצל המהגר; פיצול בין מקומות, בין שפות, ובין זהויות וכן פיצול בין מערכים של ביטוי רגשי. מה קורה, אם כן, כאשר מעבר ממדינה למדינה ומשפה לשפה מתרחש שלוש, ארבע או אפילו חמש פעמים במהלך הילדות וההתבגרות? כיצד מעברים פיזיים, תרבותיים ולשוניים תכופים בתחושת הזהות האישית, ברפרטואר הלשוני, ובמערך הרגשי? המחקר הנוכחי בחן סוגיות אלו בקרב 'ילדי התרבות השלישית' (TCKs) - אנשים שבמהלך הילדות וההתבגרות חוו מעברים רבים בעקבות עבודת הוריהם. במחקר לקחו חלק 54 משתתפים (בגילאי 18-30) ממגוון ארצות מוצא ורקע לשוני. מידע לגביהם נאסף באמצעות שאלון מקוון שכלל פריטי רקע ביוגרפי, ושאלות סגורות ופתוחות לגבי היבטים לשוניים שונים, זיקה תרבותית ובחירות לשוניות בהקשרים רגשיים שונים. בהמשך נערכו ראיונות עומק חצי-מובנים עם שמונה משתתפים מתוך המדגם שנמשכו כ-40 דקות כל אחד, ובאמצעותם נבחנו סוגיות אלו בצורה מקיפה ומעמיקה יותר. מתוך ניתוח כמותי ואיכותני של הנתונים עלה כי גורמים לשוניים, כגון שטף בשפה, שפה דומיננטית ומספר השפות שאותן דובר המשתתף, כמו גם מספר גורמים לא לשוניים, כגון מגדר והגיל שבו התרחש ה'מעבר' הראשון, נמצאו כמתואמים עם זהות לשונית ותרבותית של המשתתפים, וכן עם נטייתם להשתמש בשפה מסוימת בהקשרים רגשיים טעונים יותר. עם זאת, עבור רבים, עצם היותם רב-לשוניים הגדיר את זהותם העצמית, ורבים התייחסו לשפות המהוות חלק מן הרפרטואר הלשוני ולהיותם רב-לשוניים כמימד מרכזי המגדיר את ה'שורשים' שלהם, זאת מבלי להגביל את זהותם למיקום גיאוגרפי מסוים. מרבית המשתתפים דיווחו על העדפה לשפתם השנייה דווקא בכל הנוגע להבעה רגשית, לעתים במשולב עם שפתם הראשונה אך לעתים גם לא. נשים נמצאו כמושפעות יותר ממעברים תרבותיים לעומת גברים, וככלל כמכווננות יותר להבדלים בין תרבותיים בהקשרים של שימוש בשפה. הממצאים נדונים לאור תיאוריות הנוגעות בטרנס-לאומיות וכן בתיאוריות פסיכולוגיות העוסקות בקשר שבין שפה, זהות ורגש.

- Dewaele, J.-M., & Van Oudenhoven, P. (2009). The effect of multilingualism/multiculturalism on personality: no gain without pain for third culture kids? *International Journal of Multilingualism*, 6(4), 443-459.
- Pavlenko, A. (Ed.) (2006). *Bilingual minds*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Pollock, D.C., & Van Reken, R.E. (2009). *Third culture kids: Growing up among worlds*. Boston: Nicholas Brealey Publishing.

יאיר אור: עברית ושפות אחרות: יחסם של מתכנני השפה העברית להשפעת שפות אחרות על השפה בתקופת היישוב

ההרצאה עוסקת ביחסם של מתכנני הלשון העברית לפני קום מדינת ישראל ב-1948 להשפעות שונות של שפות זרות על העברית.

המחצית הראשונה של המאה ה-20 היא תקופה דרמטית ומכרעת בתולדות השפה העברית, שכן בתקופה זו החל להתפשט הדיבור העברי באופן נרחב, הן כשפה שנייה הן כשפת אם בתוך סביבה לשונית עשירה מאוד, שכללה שפות כיידיש, לדינו, טורקית, ערבית, אנגלית, פולנית, רוסית, גרמנית וצרפתית. באותה תקופה התקבלו החלטות חשובות בתחום התכנון הלשוני, שהגוף האחראי עליו היה ועד הלשון העברית. אך גם עיתונאים, משוררים, מחנכים ומדינאים לא הסתירו את דעותיהם בענייני העברית, כך שהתכנון הלשוני של השפה בוצע במידה רבה באופן "דמוקרטי", על ידי יחידים, ולא על ידי גוף מרכזי אחד (Aytürk, 2010).

אחת הסוגיות החשובות העולות בדיוני ועד הלשון ובמסמכים אחרים היא היחס לשפות זרות. מכיון שהמטרה העיקרית של מתכנני הלשון הייתה הפצתה ושמירה על טוהרה, היה אפשר לצפות כי היחס של מתכנני השפה לשפות זרות יהיה רק שלילי, כפי שטוען שירו של ירון לונדון על אליעזר בן יהודה ("כרותה לו ברית עם העברית / ומלחמה לו את הלעז להכרית"). עם זאת, עיון במסמכים ובמאמרים מן התקופה מלמד כי יחסם של מתכנני העברית לשפות זרות היה מורכב ולא חד-משמעי. נראה כי רובם התייחסו לרב-לשוניות כאל מציאות נתונה, ובמקרים מסוימים אף ראו בשפות הזרות מקור חשוב ואף הכרחי להעשרת העברית.

במסגרת מחקר זה ייבחנו מסמכי ועד הלשון וכן קטעי עיתונות מן התקופה, בניסיון לסרטט את יחסם של מתכנני הלשון לסוגיה זו. במוקד הדיון יעמדו האמונות הלשוניות (Blommaert, 1999; Woolard, 1998) של מתכנני השפה בדבר אופייה השמי של השפה, מידת "המזרחיות" או "המערביות" שלה, והאופן שבו שפות זרות מהוות סכנה להתפתחותה או מקור חשוב לצמיחתה. דרך היבטים שונים של השפה תיבחן המשמעות של אמונות אלו בהקשר הרב-לשוני של היישוב היהודי בארץ ישראל, וייעשה ניסיון לזהות מדוע יחסם של מתכנני השפה לשפות הזרות השונות היה כפי שהיה.

Aytürk, İ. (2010). Revisiting the language factor in Zionism: The Hebrew Language Council from 1904 to 1914. *Bulletin of the SOAS*, 45–64.

Blommaert, J. (1999). The debate is open. In J. Blommaert (Ed.), *Language ideological debates* (pp. 1-38). Berlin: Walter de Gruyter.

Woolard, K. A. (1998). Introduction: Language ideology as a field of inquiry. In B. B. Schieffelin, K. A. Woolard, & P. V. Kroskrity (Eds.), *Language ideologies: Practice and theory* (pp. 3-47). New York & Oxford: Oxford University Press.

אריה סובר: האם יהודים וערבים ישראלים צוחקים מאותם מצבי הומור? מקרה בוחן הסדרה עבודה ערבית

הפילוסוף הצרפתי וחוקר ההומור הנרי ברגסון עיצב את אחת התאוריות המרכזיות בחקר ההומור העוסקת בקשר שבין הומור לחברה. לטענתו, הצחוק - מקומו הטבעי בחברה. על סגולותיו של הצחוק כאמצעי חברות נכתבו מאמרים רבים מאז אפלטון, פרויד, דיוויס ורבים אחרים עד היום. האם ניתן להשליך את תפיסתם של ברגסון ואחרים על האוכלוסיות היהודית והערבית בישראל בהתייחסות לצחוק ולהומור?

מטרת המאמר היא לבחון האם שתי האוכלוסיות, היהודית והערבית במדינת ישראל צוחקות מאותם מצבי הומור ומה ניתן להסיק מכך. מקרה הבוחן שנבחר כדי לבדוק שאלה זו הינה הסדרה "עבודה ערבית". זוהי הסדרה הקומית הראשונה המשודרת בערוץ ישראלי לקהל דובר עברית, שהשחקן הראשי בה הוא ערבי והשפות המדוברות בה הן ערבית ועברית. הסדרה שודרה במשך שלוש עונות בערוץ 2 עד שנת 2012 ועונה רביעית, שכבר צולמה תשודר בשנת 2013.

אחד היסודות המרכזיים בהבנת הומור: כאשר אתה צוחק ממצב של הומור, ויזואלי או מילולי, אתה מביע ביקורת על אותו מצב. כל קומדיה וכך גם "עבודה ערבית" המיועדת לקהל מסוים, מתבססת על דעות רווחות וסטריאוטיפים שיש לאוכלוסיית היעד, קרי הצופה העברי, על הדמויות המשחקות בקומדיה. השפה הקומית, הוויזואלית והמילולית מהווה את התשתית שבאמצעותה מועברים מסרים גלויים וסמויים לקהל הצופים. הרובד הקומי פועל על הצופה דרך הפריזמה התרבותית שלו. היחס של הצופה להומור נובע בראש ובראשונה מהעולם התרבותי שממנו הוא בא ומהאופן שבו הוא תופס את עצמו ואת התרבות האחרת. אמנם מצבי הומור שבאים לידי ביטוי בסדרה מתייחסים הן לחברה היהודית הן לחברה הערבית, אולם רוב המצבים הקומיים מיוחסים לדמויות הערבים בסדרה ומייצגים את התרבות הערבית. ההסבר מדוע צוחק הצופה העברי מהמצבים הקומיים הללו, עונה לשתי תיאוריות מרכזיות הרווחות בחקר ההומור והן - תיאוריית העליונות וההנמכה ותיאוריית אי ההלימה. הצחוק במקרה זה חש עליון כלפי הנצחק. מה קורה כשהצופה בסדרה הוא ערבי, והאם גם הוא ימצא שהמצבים הקומיים, שרובם מתבססים על דמות הערבי והתרבות הערבית, הם קומיים ומצחיקים. המחקר שביצעתי התבסס על סקר בקרב שתי האוכלוסיות, יהודים וערבים. מהתוצאות המפתיעות שהתקבלו מסתבר כי א. שתי האוכלוסיות מתייחסות לסדרה כקומית ומצחיקה. ב. לצופה הערבי אין בעיה לצחוק על עצמו ועל תרבותו באמצעות הדמויות הערביות בסדרה.

האם המכנה המשותף ההומוריסטי יכול להצביע על תשתית של חברות בין שתי האוכלוסיות?

ברגסון, ה' [1899] (1981). הצחוק. ירושלים: ראובן מס. עמ' 86-127.
פרויד, ז' [1905] (2007). *הבדיחה ויחסה ללא מודע*. תל אביב: רסלינג. עמ' 115-146.
סובר, א' (2011). שפת ההומור המילולי. בתוך: *הומור מקוון*. כתב עת מדעי לחקר ההומור. גיליון מס' 1, עמ' 15-25.

סובר, א' (2009). ההומור הוויזואלי. *הומור בדרכו של האדם הצוחק*. ירושלים: כרמל. עמ' 99-147.
שלום, צ', קוטלר, פ' (2012). "ההומור הלשוני". בתוך: א' זיו, א' סובר (עורכים). *חשיבותה של אי רצינות*; קובץ מאמרים רב תחומי בחקר ההומור. ירושלים: כרמל. עמ' 254-278.
Davies, C. (2008) Undertaking the comparative study of humor. In Raskin, V. (ed.) *The primer of humor research*. Berlin – New York, Mouton de Gruyter. Pp, 157-182.

יעל ברזור: קוראות בקפה - בתי הקפה בתל אביב כמראה חברתית, תרבותית ולשונית

"בית הקפה" הוא מקום המשלב את הפרטי עם הציבורי, מאחר שנאספים בו אנשים מהמרחב הציבורי ליצירת קשרים ושיח בתחום שהוא בדרך כלל בבעלות פרטית. במרחב זה נוצר שיח ייחודי, שכל אחד יכול להשתתף בו (Chadios, 2005).

אחד הסממנים המגדירים ייחודיות של בתי הקפה הוא השם שניתן להם. השם אמור לשקף כוונות לגבי אופי המקום, הקהל שהוא מזמן אליו ומאפיינים ייחודיים נוספים. שמות בתי הקפה המוצגים בצורה בולטת במרחב, מייצגים סגנונות שונים על ידי טקסטים מילוליים ואספקטים חזותיים, כגון תמונות וצבעים. בכך שם בית הקפה מבדל עצמו משאר המוצגים הלשוניים במרחב הציבורי, למשל השפה שתיבחר להצגת השם תשפיע על האוכלוסייה שתבחר לפקוד את בית הקפה.

במחקר שיוצג נבחנו שמות בתי הקפה בתל אביב במשך כשמונים שנה (משנות העשרים ועד היום). שמות בתי הקפה הקיימים היום (נבדקו 121 בתי קפה) חולקו לכמה קטגוריות: שמות לועזיים ועבריים; שם פרטי של בעלי העסק או שם משפחה; שם הרחוב או השכונה שבהם פועל בית הקפה; שמות רשתות ושם של דמות או אירוע מפורסם. הנתונים נותחו לפי אזורים: צפון, מרכז ודרום תל אביב ויפו. השינויים בשמות בתי הקפה נבדקו בהקשר של התמורות בחיים החברתיים, הפוליטיים, הכלכליים והתרבותיים בתל-אביב. בנוסף, נערכו ראיונות עם בעלים של עשרים בתי קפה לגבי הסיבות הספציפיות לבחירת השם.

הממצאים מצביעים על כך שבתי הקפה בשנות העשרים נקראו ברובם על פי שמות המשפחה של בעליהם. מאוחר יותר, עם המאבק על טהרת העברית וההתרחקות מכל דבר שנשמע גלוי, הופכים השמות עבריים; בשנות השמונים, בעקבות תהליך האמריקניזציה התרבותית, מקבלים בתי הקפה שמות לועזיים ("שרי", "קרואסונט", "אפרופו", "לונדון") (עזריהו, 2005). בתחילת שנות התשעים, כשרחוב שינקין ייצג את סגנון החיים האורבני החדש, השמות "קפה כזה" ו"קפה כאילו" ביטאו את התרבות האורבנית הפופולרית ואת השפה המדוברת. כיום שמות בתי הקפה משקפים את הרב-גוניות של תל אביב.

המחקר אפשר ללמוד שיש משמעות רבה לבחירת שמות כמשקפת ואולי אף כמגדירה תקופות כחלק מנוף לשוני דינמי ומשתנה. השמות מושפעים מהנורמות, הלכי הרוח, האמונות והערכים הרווחים בחברה באותן תקופות.

עזריהו, מ' (2005). "חלון הראווה", בתוך: רחוב דיזנגוף. תל אביב העיר האמיתית, מיתוגרפיה היסטורית. הוצאת אוניברסיטת בן גוריון, 119-140.

Chadios, K. (2005). *The urban coffee shop*. Master of Science in Architecture Studies at the Massachusetts Institute of Technology.

נילי קרקו־אייל: התאמה והנגשה לשונית של מערכת הבריאות בישראל

מדינת ישראל היא מדינה רב־לשונית. עברית, ערבית, רוסית, אמהרית, אנגלית, צרפתית ושפות רבות נוספות משמשות בה בערבוביה. יתרה מכך, לעיתים קרובות העברית אינה שגורה בפיהם של הדוברים שפות אלה, וחלקם אינם דוברים עברית כלל.

עבור אלה המפגש עם מערכת הבריאות בישראל צפוי להיות מורכב. לקשיים הפיזיים, הנפשיים והבירוקרטיים המלווים ברגיל כל אדם הזקוק לטיפול רפואי, מתלווים במקרים אלה קשיי תקשורת. אלה באים לידי ביטוי בחוסר יכולת לקרוא או להבין טפסים מנהלים או רפואים, בקושי להתמצא במרחב הרפואי, ויותר מכל בקושי להחליף מידע עם המטפל.

בחודש פברואר 2011 פרסם משרד הבריאות חוזר שעניינו התאמה והנגשה לשונית של מערכת הבריאות. החוזר הווה חלק ממדיניות כוללת שהמשרד פעל ליישומה לצמצום אי־השוויון בבריאות בישראל. על מטרות החוזר נמנו שיפור הנגישות הלשונית של מערכת הבריאות, התאמתה לכלל אזרחי המדינה ויצירת סטנדרטים להתאמה לשונית ולהנגשה לשונית במתן שירות בארגוני הבריאות. בהמשך לכך הטיל החוזר מספר לא מבוטל של חובות על קופות החולים, בתי חולים ונותני שירותים רפואיים אחרים. החוזר הוסיף וקבע, כי על מוסדות רפואיים אלה חלה חובה להגיש למשרד הבריאות תכנית ארגונית ליישום האמור בחוזר עד ל- 30.7.2011. עוד נקבע בחוזר תאריך יעד ליישום התכנית הארגונית, והוא שנתיים ממועד פרסום החוזר.

בימים אלה תמה תקופת הזמן שהוקצתה למוסדות הרפואיים לתחילת יישום התכנית. חלוף המועד האמור מהווה נקודת זמן מתאימה לשוב ולבחון את הוראות החוזר, ההצדקות לאימוצו והיקף יישומו בפועל.

כרקע לדין שיערך יוצגו עקרונות החוזר, הרקע החקיקתי והחוקתי לאימוצו והממצאים שנאספו על ידי המארגנים בדבר יישום הוראותיו בפועל. דברים אלה ישמשו כרקע לדין בסוגיות הבאות: האם העלויות הכרוכות בהנגשה לשונית של מערכת הבריאות יעילות וכאלה מוצדקות; תפקידו של משרד הבריאות כמפקח על יישום החוזר; על מי חלה החובה לממן את עלויות יישום החוזר ועל מי היא צריכה לחול; קשיים מערכתיים ואחרים ביישום הוראות החוזר; המקרה המיוחד של מהגרי עבודה ופליטים; ליקויים בהוראות החוזר והצעות לתיקונו; סנקציות בגין הפרת הוראות החוזר.

רובנובסקי, י' (תשס"ז-2006). מחקרים בקליטה: ההיבט הלשוני-תרבותי - 'איפה בליט לך?': קשיי תקשורת בין רופאים למטופלים במערכת הבריאות בארץ. **הד האולפן החדש** 78, 89.

שוסטר, מ' (2007). תיווך לשוני ותרבותי של שירותים חברתיים, **הד האולפן החדש** 91, 58.

Chen A.H., Youdelman M. K & Brooks J. (2007). The Legal Framework for Language

Access in Healthcare Settings: Title VI and Beyond. *J Gen Intern Med.* 22

Lo L. (2011). The Right to Understand Your Doctor: Protecting Language Access Rights in Health Care. 31 *Boston College Third World Law Journal* 377

Andrulis D. at all (2002). What A Deference an Interpreter Can Make –Health Care Experience of Uninsured With Limited English Proficiency.

(http://www.accessproject.org/downloads/c_LEPreportENG.pdf)

Bowen S. (2001). Language Barriers in Access to Health Care. (http://www.hc-sc.gc.ca/hcs-sss/alt_formats/hpb-dgps/pdf/pubs/2001-lang-acces/2001-lang-acces-eng.pdf)

Au M. et al. (2009). Improving Access to Language Services in Health care: A Look at National and State Efforts . (<http://www.ahrq.gov/populations/languageservicesbr.pdf>)

פנינה שפיגל: מחקר על לימודי האספרנטו בישראל

הסכנה באיבוד או בנטישת שפה היא אבדן המורשת, עולם שלם של סמלים, תרבות ומנהגים שנעלמים יחד עם השפה, אשר את מקומם יתפסו הידע, האמונות והערכים של השפה השלטת. אולם אספרנטו אינה משויכת למדינה מסוימת ואינה נקשרת בתרבות קיימת כלשהי. היא שפה ללא לאום, מורשת או היסטוריה, אלא שפה שהומצאה על ידי ד"ר זמנהוף והוצגה לציבור בשנת 1887 על מנת לשרת מטרה אחת, להיות לינגוואה פרנקה - שפה המקשרת בין כל אזרחי העולם (Wincewicz et al 2007,) (Korzhenkov, 2009). במובן זה, אם תיעלם, ייעלם עמה הרעיון, או אולי אף האידאולוגיה שהיא מייצגת, אך לא מורשת תרבותית ענפה ורבת שנים. בנוסף, האספרנטו היא שפה שאינה מתיימרת "לבלוע" שפות קיימות, אלא להתקיים כשפה אוניברסלית לצד שפות העולם האחרות.

כיצד "הגיעה" השפה לישראל ומי הם האנשים הלומדים אותה כיום במועדון על שם יוסי שמר בתל-אביב? מהו אופי הפעילות של הלומדים? מה משותף להם כקבוצה? וכיצד לומדים שפה שהיא אינה משויכת למדינה או לעם מסוים ועל כן נטולת הקשר תרבותי?

עבודת המחקר מתבססת על מחקר שנערך ברובו במועדון ללימוד האספרנטו בתל-אביב, שם מתקיימים מפגשים לימודיים מדי שבוע בשעות הערב. כלי המחקר הם שאלונים שמילאו לומדי האספרנטו ותצפיות שנערכו במשך כשישה חודשים בפעילויות השונות במועדון ובכנס לאספרנטו שהתקיים בבית שאן במאי 2012. הלומדים השיבו בין היתר על שאלות הנוגעות למשך לימודי האספרנטו, למקצועם, לידיעת שפות אחרות ולסיבות שבגינן בחרו ללמוד את השפה. הממצאים מציגים קבוצה של לומדים ישראליים חדורי התלהבות ומוטיבציה, המנסים לשמר את האספרנטו בישראל. המחקר חושף תהליך ייחודי של לימוד שפה המושתתת על אידאולוגיה, שאותה מכירים הלומדים וגאים להציגה ולהיות חלק ממנה. זו אידאולוגיה החורת על דגלה אחווה וכבוד הדדי, קבלת האחר ושאפיפה להוריד את המחיצות בין בני האדם. מלבד אפיון קבוצת הלומדים, המחקר מראה שלמרות השאיפה ללמד שפה שהיא נטולת הקשר תרבותי, הלימוד נעשה במידה רבה בזיקה ובהתאמה לתרבות הישראלית, לשפה העברית, לדת ולמסורת. הממצא המרכזי של עבודת המחקר הוא שלא ניתן ללמוד שפה, גם אם מתוכננת או מומצאת, ללא התייחסות לשפה ולתרבות המשותפת של הלומדים.

Wincewicz A., Sulkowska M., and Sulkowski S. (2007) To heal the mind's eye of hate – Dr. Ludwik Zamenhof, IMAJ, Vol 9, 352-354.

Korzhenkov, A. (2009). *The Life of Zamenhof*. Translated by Ian Richmond. Edited by Humphrey Tonkin, N.Y.: Mondial.

רוני זילברברג: למידת ערבית מדוברת בבתי ספר יהודים כגישה של חינוך לשלום

מחקר זה הוא עיון ביקורתי במספר זרמים של חינוך לשלום, והוא מתמקד בעיקר בזרם הפוסט קולוניאליסטי. בעיה תאורטית מרכזית המתעוררת בחינוך לשלום הפוסטקולוניאלי היא הסתירה בין הזהות המהותנית הקשיחה לבין השאיפה לשינוי יחסי הכוחות שאמורה להוביל למצב של צדק ושלום. מחקר זה מציע מסגרת תאורטית (חינוך לשלום כסגנון חיים) המתמודדת עם בעיות זו, ומתמקדת בפרספקטיבת התרבות ההיברידי. יישום מסגרת תאורטית זו לקונפליקט היהודי פלשתיני מאירה את חשיבות לימוד הערבית ליהודים.

החינוך לשלום קיבל משמעות ברורה בתקופה המודרנית והושתת על ערכים הומניסטיים ושאיפה לאוטופיה הומניסטית המבוססת על שוויון וצדק. כיום, תפיסה זו נחשבת כבעייתית ותוצאותיה מוטלות בספק. הגישה הנפוצה כיום כתשתית תאורטית של פרקטיקות שונות לחינוך לשלום היא הגישה הפוסט קולוניאליסטית. אלמנטים של גישה זו קיימים באופן חלקי כמעט בכל פרקטיקה עכשווית של חינוך לשלום, בנוסף ישנן פרקטיקות טהרניות כדוגמת בית הספר לשלום המדגימות מספר רב של אלמנטים האופייניים לחינוך לשלום פוסט קולוניאלי.

מבחינה תאורטית חינוך פוסט קולוניאלי מתמקד בהשפעה ההדדית בקשר מדכא - מדוכא ויחסי הכוחות ביניהם. ככלי לניתוח יחסי כוחות ומצבים של קונפליקט ודיכוי הפרספקטיבה הפוסטקולוניאלית היא כלי מאיר עיניים (Young, 2003). סוגיות הקשורות לשפה מייצגות יותר מכול יחסי כוח כאלו, למשל מעמד השפה הערבית בישראל מבחינה פורמלית, ובחיי היום יום מצביע על יחסי הכוח בין התרבויות בחברה.

כפרקטיקה החותרת למצב של שלום שבו לא יתקיימו יחסי דיכוי, חינוך לשלום פוסטקולוניאלי מתמקד בהעצמת המדוכאים והעלאת המודעות לדיכוי בקרב המדכאים כדי לעבור תהליך של דה קולוניזציה (Memmi, 2006). מבחינה זו, שימוש בערבית במרחב הציבורי והפרטי אוצרת בתוכה משמעות תרבותית וזהותית.

כפרקטיקה חינוכית, החינוך לשלום הפוסט קולוניאליסטי סובל מכמה בעיות תאורטיות קשות. בדיון זה אתמקד באחת מהן והיא סוגיית הזהות המהותנית (אסנציאליסטית), הרלוונטית מאוד להיבט השפתי. בתהליכי החינוך לשלום מתאפשרות רק שתי זהויות מהותניות: המדכא היהודי והמדוכא הפלשתיני. זהות מהותנית אינה מאפשרת מרחב להשתנות, כלומר הזהויות נשארות יציבות למרות השאיפה הבסיסית לשינוי ביחסי הכוח. בעיות תאורטיות זו באה לידי ביטוי בפרקטיקות חינוך לשלום על ידי תופעות, כגון התקרבות וחוסר אפשרות לשינוי המציאות.

פרספקטיבה של תרבות היברידי טומנת בחובה את הפוטנציאל להתמודדות עם הבעייתיות של הזהות המהותנית. בשל מרכזיותה של השפה בתרבות. אני מציע רב לשוניות, כפרקטיקה מרכזית בחינוך לשלום כסגנון חיים. בהקשר היהודי פלשתיני, ידיעת ערבית מדוברת על ידי יהודים, מאפשרת הרחבת גבולות הזהות ומקדמת דה קולוניזציה תרבותית.

Memmi, A. (2006). *Deconlonization and the Decolonized*. Minneapolis: University of Minnesota Press

Young, R. (2003). *Post-colonialism: a very short introduction*. Oxford University

נאורה שם-שאול: טכנולוגיות אתרים רב-לשוניים ברשת הישראלית – בין אימפריאליזם לצדק לשוני

כ-80% ממשתמשי הרשת דוברים בשפות שונות מאנגלית, אך פחות מ-40% מהמידע שבה מתורגם. המצב ברשת הישראלית, למרות היותנו מדינה פלורליסטית לשונית, אף גרוע מכך, משום הקושי בתרגום תכנים מקוונים. הטכנולוגיות העומדות לרשות בעלי האתרים, הינן של תרגום ממוחשב (Machine Translation), או של ניהול תכנים מתורגמי אנוש (Content Management Systems), הנעזרות במאגרים סמנטיים ענקיים (Big Data).

כך או כך, לוקות הטכנולוגיות הללו בגישה "אימפריאליסטית" אל גולשי הרשת, כאשר הן מספקות מעבר בין שפות באמצעות כפתורי דגלים או רשימת שפות, ומניחות שכל אחד מעדיף שפה אחת מסוימת, ומתקשר עם הזולת רק באותה השפה. בהרצאה הזו אנסה להראות שרבים בעצם פוליגלוטים, כלומר דוברים וצורכים מידע בשפות שונות בעוצמות שונות, ומתקשרים עם גולשים הדומים להם, גם הם דוברי שפות שונות. טענה זו נכונה הן לגבי מהגרים ועולים חדשים הן לגבי תיירים, סטודנטים או צרכני מידע באתרים השונים.

הפתרון המוצע, אשר דוגל בתפישת "הצדק הלשוני" מאפשר להציג את התכנים לצד תרגומיהם באופן מסונכרן ומיושר - לשיפור הבנת המידע, או להשלמת המידע החסר במקרה שחלקיו לא תורגמו. הוא מנצל את רוחב המסכים שהפכו לסטנדרט, ומתאים לכל פלטפורמה טכנולוגית. גישה זו שימושית במיוחד לאתרים עם תכנים חוקיים ותרבותיים, חינוכיים ומחקריים, רפואיים ואף מסחריים. היתרון הנוסף הנובע מכך הוא יכולת שיתוף של המידע ותרגומו הצמוד, בין אדם לזולתו, באתרים ובאפליקציות ברשת העכשווית, הגלובלית והחברתית.

** בהרצאה תשולבנה הדגמות של כל הטכנולוגיות הנזכרות לעיל

Baron, N.S. (2008). *Always On: Language in an Online and Mobile World*. New York: Oxford University Press.

Crystal, D. (2011). *Internet Linguistics*. London: Routledge.

John C. P. (2011). "Conversational" Codeswitching on Usenet and Internet Relay Chat, Indiana University, Bloomington

סמירה אדריעי: לקראת שפת חינוך עולמי בכפר הגלובלי

בהרצאה זו אדון בתפקיד ובמטרות הקולג'ים הבינלאומיים כמוסדות המכונים לשלום ולהכשרה של דור חדש שמטרתו יצירת יחסי דו-קיום, הבנה עולמית וקבלת האחר והשונה. מדיניות זו, מחנכת סטודנטים במכללות למגוון של שיטות וגישות לפתרון סכסוכים בין עמים (Gunesch, 2004; Sobulis, 2005). במסגרות חינוכיות אלה אנגלית היא שפת ההוראה, בנוסף הקולג' מחייב תלמידיו ללמוד שפת המדינה שנמצאים בה, ולטפח את שפת האם שלהם על ידי קריאת ספרות והגשת עבודות באותה שפה. נהוג להדגיש את הקשר ההדוק בין השפה לבין התרבות של כל חברה בעולם ולטפח אצל התלמידים רוח ההתנדבות והנתינה בלי קשר לגזע, דת, או לאום. לעומת זאת הן בישראל והן ברשות הפלסטינית, היחס כלפי שפת הלאום האחר הם מוגבלים ושוליים, ולא קיים ניצול של התפקיד החשוב של השפה והזיקה בינה לבין התרבות ואכן נמצא במחקרים שלימוד האנגלית הביא לכך שאנשים שינו את התנהגותם כלפי האחר אחרי שקראו ספרים המסבירים את האסלאם בשפה האנגלית (Abed, 2009).

במחקר שנציג נבדקו עמדותיהם של סטודנטים כלפי שפת הלאום האחר באמצעות שאלונים (אדריעי וסולטאן, 2011) באוניברסיטת א – נג'אח בשכם ובאוניברסיטת תל אביב בישראל המחקר כלל 49 סטודנטים משתי האוניברסיטאות שלומדים בחוגים שונים, כך נבדקו עמדותיהם של סטודנטים ערבים באוניברסיטת א – נג'אח כלפי השפה העברית, ועמדותיהם של סטודנטים יהודיים באוניברסיטת ת"א כלפי השפה הערבית, הממצאים שהתקבלו הראו ש: למעלה מ 80% מקרב הסטודנטים בשתי האוניברסיטאות, אינם מכירים את התרבות של האחר. 85% מהמדגם באוניברסיטת א – נג'אח בשכם הביעו רצון ללמוד יותר ולדעת יותר על התרבות היהודית. ממצא זה נמצא דווקא בקרב הסטודנטים שהגדירו את עצמם מבחינה דתית כבעלי רמת דתיות חזקה. ממצא נוסף שעלה מהמחקר הוא שלמעלה מ 90% מהסטודנטים א – נג'אח תומכים בהצעת ללימוד השפה העברית כמקצוע חובה בבתי הספר הממלכתיים. לאור הממצאים הנ"ל ממליץ המחקר לאמץ את תוכנית הלימודים של הקולג'ים הבינלאומיים, ולהשתמש בשפה הערבית והעברית כגשר לחינוך בין שני העמים, שדרכו יכולים להגיע יחד ליחסים תקינים יותר, לחנך את דור העתיד לחיות בשלום בכפר גלובלי ולכבד אחד את התרבות של האחר.

יעל זילברמן: דיאלוגים מובנים בסיפורי עימות של נשים ותיקות מבאר-שבע

בעשורים האחרונים מתקיים מחקר עשיר בדיסציפלינות שונות המתמקד במאפייני השיח, הזיכרון, ההיגוד (Storytelling) והפרפורמנס של נשים, בעולמות המשמעות שהם מייצגים ובהצגת "העצמי" שלהן על רקע נחיתותן המגדרית. על פי אחת הגישות, סיפורי חיים הם בבחינת "ביוגרפיות לינגוויסטיות" (Linguistic biographies) ופעולות לינגוויסטיות של זהות (linguistic acts of identity)). אולם הדיבור הנרטיבי אינו רק משקף את העולם הקיים, אלא מהווה אמצעי יצירתי ואקטיבי לבניית עולמות דיסקורסיביים, כך שהמספרות לא רק מנציחות מציאות חברתית קיימת או מבטאות אותה, אלא מתמרנות אותה ובתוכה.

אחת הדוגמאות המובהקות לכך היא השימוש בדיאלוגים מובנים (constructed dialogue) בהיגוד של סיפור חיים. בדומה לנעשה במחזאות, בקטעי דו־שיח בפרוזה לסוגיה, השימוש בדיאלוג מובנה בשיחה הוא בגדר פעולה יצירתית הנושאת מטרות שונות, ואשר רחוקה מלהיות בבחינת "שיח מדווח/מצוטט" (reported speech) בלבד. בהרצאתי אבחן את עיצובם ותפקידם של דיאלוגים מובנים כחלק מסיפורי עימות המתרחשים בין דמותה של המספרת לבין דמויות סמכות בזירת העבודה ובמפגש עם נציגי ממסד רפואי. ברצוני להראות כיצד משמשים דיאלוגים אלו בידי המספרות כלי להבעת התנגדות לעמדות בירוקרטיות ולסמכות מסוגים שונים במקביל להיותם סיפורי גוזמה המאדירים את "העצמי" הלינגוויסטי, ועל ידי כך מנכיחים את פועלן של הנשים.

Ely, R. & McCabe, A. (1996). Gender Differences in Memories for Speech. In: Selma Leydesdorff, Luisa Passerini and Paul Thompson (eds.), *International Yearbook of Oral History and Life Stories, Vol. IV: Gender and Memory*. Oxford: Oxford University Press, 17-30.

Johnstone, B. & Mattson Bean, J. (1997). Self-Expression and Linguistic Variation. *Language in Society* 26: 221-246.

□

Tannen, D. (1989). *Talking Voices - Repetition, Dialogue, and Imagery in Conversational Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.

שוש שנקר: טיפוח והעשרה לשונית של ילדי גן שהוריהם עלו לישראל מהקווקז באמצעות מעשיות עם אשר אוירו כסיפורים ברצף.

ההרצאה מבוססת על עבודת דוקטורט שעסקה בהעשרה ובטיפוח לשוני אצל ילדי גן שהוריהם עלו מקווקז למדינת ישראל. העבודה רבת השנים של החוקרת עם ילדים אלה הביאה לתובנה שעל אף האינטליגנציה התקינה של הילדים, שפתם העברית מצומצמת יחסית לילדי עדות אחרות, ויש למצוא דרכים חדשניות על מנת לצמצם את הפערים הקיימים.

החידוש במחקר הוא השימוש במעשיות עם קווקזיות מוכרות ואהובות על עולי הקווקז, שאוירו כסיפורים ברצף לטיפוח היבטים שונים בשפה העברית שבה משתמשים הילדים (טוב-לי, 2004).

נמצא שחשיבות הקשר בין שתי המערכות: המילולית והוויזואלית, שאליהן נחשפים הילדים, היא בתרומה להבנת הנשמע והנקרא, להרחבה ולהעמקה של אוצר המילים ולהבנת הסיפור, כמו גם להגברת הקשב והריכוז. (גורלניק, 1995; יסעור, 2004; אשל וקיטה, 2008).

הילדים אותו בגני חובה בישוב עירוני באזור חיפה. המחקר נעשה בשעות אחר הצהריים בבית ההורים. החוקרת נפגשה באופן יחידי עם כל אחד מתשעת הילדים בביתו. מטרת המפגשים בביתם הייתה ליצור אווירה נינוחה ולאפשר לחוקרת להשתלב בתרבות המיוחדת בבתי הילדים.

זהו מחקר פעולה כמותני ואיכותני הנשען גם על חקר מקרה. הישגי הילדים בתום המחקר לעומת הישגיהם בתחילתו הצביעו על שיפור בולט בשימוש נכון בשפה העברית וביכולת לספר סיפור על פי תבנית סיפורית. יתרה מזו, נצפתה שביעות רצון מצד ההורים ומעורבות שלהם בתהליך הלמידה, מעורבות שתרמה להעצמת הילדים.

אשל, מ' וקיטה, ב'ת' (2007). שיחזור סיפורים בעזרת איורים. **עיון ומחקר בהכשרת מורים 11**, חיפה: מכללת גורדון, 23-39.

גורלניק, א' (1995). **מבחן גורלניק לסינון שפה של ילדים דוברי עברית בגיל קדם בית-ספר (0:6-7.2)**. אבן יהודה: מתן.

טוב-לי, א' (2004). **ילדים כותבים סיפור: התפתחות כתיבת סיפור לסדרת תמונות בכיתות א'-ב'**, חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת חיפה.
יסעור, ח' (2004). על התפקידים השונים של התמונות בספרי ילדים. **מעגלי קריאה 30**, אוניברסיטת חיפה 45-47.

צחית לפיד: שפת האוכל בספרי בישול ישראליים

הרצאה זו עוסקת בייצוגים של השפה והשיח בספרי בישול ישראליים. המחקר בוחן את השיח הקולינרי והרב־תרבותי הבא לידי ביטוי בקורפוס מקורות הכולל יותר ממאה ספרים. אלה משתייכים לשתי סוגות של ספרות בישול: ספרים קהילתיים שיצאו לאור על ידי קיבוצים וספרים משפחתיים שיצאו לאור על ידי חברי משפחה לכבוד אירועים מיוחדים בין השנים 1978-2010.

ספרי בישול אינם רק אוסף של הוראות המסייעות לנו לבשל את ארוחת הערב, אלא הם מהווים שיח, נרטיב- סיפור המכונן מקום, קהילה, זהות, מעמד ומגדר ומשקף אותם. באמצעות קריאה פרשנית וחתרנית שטרם יושמה בספרי בישול ישראליים, נחשפים קולות שונים העולים מן הספרים: קול המספרת או עורכת הספר, קול הגבורה (דמות המחברת) וקולות קהל היעד, תורמי המתכונים והמבשלים.

ההרצאה תתמקד בכמה סוגים של קולות: הסמכותי, השיתופי, היוצר שיח, המבקר, הנוסטלגי, ותעמוד על ההלימה או על הסתירות שביניהם. בנוסף, בספרים נחשפות עלילות שונות, כגון עלילת האינטגרציה או ההתבדלות, הבאות לידי ביטוי בשפה החושפת מי שייך לקהילה ומי לא, מבנה ערכים וזהויות. הספרים מהווים אמצעי נוח לבחינת האופן שבו נחשף ריבוי זהויות אתניות בחברה הישראלית, חברת מהגרים רב־תרבותית המתרחקת מייצוג אידיאל קיבוץ הגלויות.

במסורת הגישה האיכותנית, ספרי הבישול נקראים כמסמכים חברתיים ותרבותיים, המקדמים את ביקורת התרבות הפמיניסטית התרה אחר קולותיהן של אוכלוסיות שוליים, כגון נשים, עולים ותושבי הפריפריה על מנת לספר את סיפורם.

לובין, אורלי. (2006). **אשה קוראת אשה**. חיפה ואור יהודה: הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה וזמורה ביתן.

Schweickart, P. P. (1989). Reading ourselves: toward a feminist theory of reading. In Showalter, E. (Ed.) *Speaking of Gender*. New York and London: Routledge: pp.31-62.